

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ім.В.М.КОРЕЦЬКОГО**

На правах рукопису

ВАРЗАР Іван Михайлович

**ПОЛІТИЧНА ЕТНОЛОГІЯ ЯК НАУКА:
теоретико-методологічні і наукознавчо-
праксеологічні аспекти**

Спеціальність 23.00.03
Політична культура і ідеологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Київ - 1995

00754766 (Z)

AB 32.301

дисертацією в рукописі.

Робота виконана у відділі історико-політологічних досліджень держави і права України Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України

Науковий консультант:

доктор філософських наук, професор, академік УАІН,
лауреат державної премії ім. Т.Г.Шевченка РИМАРЕНКО
Юрій Іванович

Офіційні опоненти:

доктор соціологічних наук, професор ШУЛЬГА
Микола Олександрович,

доктор філософських наук, професор АНТОНЕНКО
Володимир Григорович,

доктор філософських наук, професор МОКЛЯК
Микола Миколайович

Провідна організація - Національний Інститут стратегічних досліджень НАН України

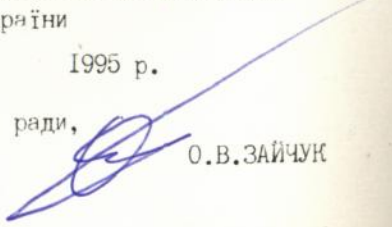
Захист відбудеться "19" травня 1995 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні Спеціалізованої вченої ради Д 016.29.02 по захисту дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора політичних наук при Інституті держави і права ім. В.М.Корецького НАН України за адресою: 252001, Київ-1, вул. Трьохсвятительська, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України

Автореферат розіслано

1995 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради,
доктор юридичних наук

О.В.ЗАЙЧУК

ЛННБ ім. В. Стефаніка
АН України

I. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У надзвичайно широкому спектрі сучасних політологічних проблем, що потребують до себе пильної уваги, масштабного дослідження і новаційного осмислення, дедалі впевненіше на передній план виходять проблеми політолого-етнологічні. Йдеться про - в гносеологічному сенсі - цілком нові в соціально-політичних науках проблеми, - про такі, що акцентуовано вивчають місце і роль в політиці народів як етноісторичних цілісностей, а не як населенських громад. Цим проблемам і присвячена дисертаційна робота, в котрій здійснена спроба їхнього концептуального осмислення і наукознавчого оформлення у призмі сучасних уявлень про закономірності виникнення в процесі поглибленого пізнання людиною світу нових теоретичних напрямів і наукових дисциплін. Складаючи окремішню галузь всесвітньої політичної теорії, політолого-етнологічні проблеми лише в наш час набули реальної можливості сконституюватися в самостійну соціально-політичну науку, яку дисертант називає "політичною етнологією". Остання всебічно й висвітлюється в дисертаційній роботі.

I. Актуальність і значимість дисертаційної теми. З точки зору сутнісної, тема є "підказкою" минулих років /імена, факти, події та інші фактичні дані наведено далі і в самій дисертації/, а як пізнавально-дослідницький феномен сучасності побутує лише в авторській постановці. Оскільки тема не є ані однопрофільною в концептуальному сенсі, ані однопроблемною у змістовному сенсі, - її актуальність найрельєфніше може бути виявлена у трьох критеріальних вимірах.

У пізнавально-теоретичному вимірі конче актуальною стала потреба в адекватних відповідях на запитання: Чи є тотожними або різними феноменальностями "народ-населення" в політиці" та "народ-етнос в політиці"? Якими є стадії соціоцивілізаційної зрілості і об"єктивні фази конститування народу-етноса як суб"єкта політики та яким є його політичний потенціал на цих стадіях і в цих фазах зростання? Хто є такі "етнополітичні суб"єкти і об"єкти" в політичній історії кожної країни і держави та якими є закономірності їхнього "політизування-деполітизування"? Ці запитання, що сутнісно і концептуально відкрystalізуються в нові політологічні проблеми сучасності, в дисертаційній роботі висвітлюються в актуалізованих аспектах.

У суто етнополітичному вимірі актуальність і значущість теми дисертації виявляються при постановці хоча б таких запитань /що най-

рельєфніше концентруються навколо поліетнічних спільностей, до котрих, звісно, відноситься і Україна/, як-от: Як найадекватніше до істини можна втілювати в політичне життя поліетнічного суспільства діалектику співвідношення стадії соціоцивілізаційної зрілості народів-етносів - підданих даної держави - і моделі етнополітики, універсально-закономірного і конкретно-історичного "етноприродного правового начала" /Д.Віко/ в конституційному ладі, етноцентристських прагнень титульного та інших крупних народів-етносів і космополітичних тенденцій політичної нації в етноскладі суспільства і етнополітичній структурі всієї даної країни? Як можна ефективніше добиватися створення єдинособорного та соціологічно цілісного політико-правового простору, розбудови сучасної правової держави та цивілізованого громадянського суспільства в країні, в якій мешкають різностадійно зрілі народи-етноси? Якими /характеристично/ мають бути форма держави, тип політичного режиму, структура політичної системи і модель громадянського суспільства в країні, яку населяють різностадійно зрілі народи-етноси, що, природньо, мають різну політичну культуру, глибину політичного досвіду, структуру політичного менталітету, психологію політичного мислення і поведінки і т.п.? Якою є міра здатності народу-етноса як соціополітичного феномена на "цілковите засвоєння" належного йому "поля суверенітету", та й взагалі, як ця здатність вироблюється в етнополітичній історії країн, держав і суспільств? Чому об'єктивно не відає політико-державного табу і етико-ідеологічних евфемізмів етнополітична солідарність чотирьох груп народів-етносів - етнічно споріднених, державно соборних, територіально дисперсних і просто геополітично суміжних - та чому різною є міра "прозорості кордонів" для транзиції етнополітичних ідей і орієнтацій серед цих народів? На такі та подібні їм актуальні запитання жодна традиційна соціально-політична наука адекватних відповідей не дає. Цю "нішу" й намагається конструктивно заповнити політична етнологія, - в чому й вбачаємо її актуальність і теоретико-праксеологічну значущість.

У наукознавчо-дослідницькому вимірі рельєфно заaktuалізувалася постановка таких запитань: Ще за часів класичної Антики поступово стала самовиділятися галузь політичної думки, яка вивчає політичне життя народів як етноісторичних спільностей: яким же є сьогоднішній концептуальний статус цієї галузі соціально-політичного знання? яким є її спектр теоретичних проблем і методологічних орієнтацій? Якщо ж

політолого-етнологічна теорія є загальнолюдським надбанням, то яким є внесок в нього представників конкретних народів, країн і держав, - і чи є вітчизняний "слід" у самоконституації політолого-етнологічного знання? З недавніх пір ледь не повсюдно заговорили про етнополітику", "етнополітичну історію", "етнополітологію", "етнополітософське знання" і т.п.: яким є концептуальне співвідношення цих понять та як вони релятивно ставляться одне до одного та разом - до політичної етнології? В науковому знанні, як і взагалі в об'єктивній реальності, будь-який новий феномен має бути показаним пізнаючому суб'єктові в динаміці виникнення і сутнісної конституації, має бути виявлене його місце в діалектичному контексті історичного минулого і поточної сучасності: якими ж є генезис політичної етнології, її місце в колі сучасних гуманітарних наук взагалі та соціально-політичних наук зокрема? Сьогодні особливо цінують ті теоретико-концептуальні новації і нові наукові дисципліни, які - одразу і вагомо - вказують свій "практичний сенс", "прагматичні аплівації", "житійне застосування" і т.п.: яким же є праксеологічне значення політолого-етнологічної теорії та нової соціально-політичної науки, що на ній базується? На це запитання вичерпно відповідає дисертація самим фактом започаткування нової соціально-політичної науки, яка спроможна задовольнити як традиційні, так і новаційні запити політичної історії.

Звернімо увагу на те, що всі запитання неначе пронизує єдине стрижньове питання об'єктивного історико-політичного змісту - безпрецедентна етнополітична активізація суспільного життя /або, за термінологією К.Вальдхайма, "активізація політолого-етноісторіософського феномена"/. Під етнополітичною активізацією, з ініціації П.О.Сорокіна /книга "Флуктуації матеріалізму і ідеалізму від 600 року до н.е. аж до 1920 року", 1936 р./, розуміють сукупність явищ політолого-етнологічного змісту і забарвлення, які альтернативно потребують всебічного осмислення, а саме: безпрецедентна етнополітична активізація суспільного життя народів, країн і держав на етноісторичних засадах; сутнісне коригування /і ускладнення/ етнодержавотворення на фоні того об'єктивного факту, що до порогу ХХ ст. всі світові людські спільноти дійшли не моноетнічними, а поліетнічними; рельєфне самопозначення етноісторичного фактора в суспільно-політичних подіях, електоральних кампаніях, референдумах і плебісцитах в компактних і дисперсних поліетнічних середовищах; ускладнення політико-економічного і культурного життя етнотемизованих спільнот у контексті поліетнічних спільнот;

етнополітичні конфлікти /зовнішньосвітові і внутрішньодержавні/; політичні революції, війни і міждержавні інциденти етноісторичного забарвлення і т.ін.

Активізація життєдіяльності цієї політико-етнічної сукупності феноменів – саме вона й обумовлює актуалізацію дослідницького завдання – виявити, "що то є таке народ як історична етноспоріднена спільність в політиці?", або "яким є політичне життя народів як етноісторичних сукупностей?". У нашому /східноєвропейському/ регіоні і нашій країні, в наш історичний час і в конкретній політичній ситуації актуальність дослідницького завдання набуває дещо більшої загостреності постановки, ніж в інших геополітичних місцях, історичних часах і ситуаціях. Гадаємо, й саме по собі наукознавче базування теоретичної концепції /і наукової дисципліни/, яка єдиноцілісним інструментарем підходила б до зазначених політико-етнічних матерій, – вже одне це є вкрай актуальним науково-дослідницьким завданням сучасності. Це завдання і є центральним у дисертаційній роботі.

2. Про міру вивченості проблематики дисертаційної теми. Оскільки тема виказує два субстратних звучання – теоретичне і наукознавче /політична етнологія як подвійний пізнавальний феномен – як упорядкована сукупність теоретичного знання і як структурована теоретична дисципліна з належною наукознавчою атрибуцією/, важко "з порогу" підступитися до її історіографії. Тому – на певне прояснення цієї нештатної колізії – спочатку торкнемось декількох загальноносенсових теоретичних матерій, які /і в пізнавальному, і в концептуальному, і в історіографічному сенсах/ логічніше, невимушеним чином "підводять" як до специфіки постановки дослідницької теми, так і до новаційної її інтерпретації в дисертаційній роботі. До прелімінарного аналізу обрано такі проблемні матерії, навколо котрих в науці точаться епізодичні дискусії, і самий факт "недовисвітленості" котрих відбився на долі дисертаційної теми: не "з-за цього...", а "в силу цього..." її "не помічали", її просто "не було" на пізнавальному горизонті... Ми торкнемось лише тих нюансів, які акцентуованіше підводять до нашої теми.

І/ Співвідношення понять "теорія" і "наука". За Гегелем і М.Вебером, це – і рядоположні, і різнорівневі речі, а тому цілком отожнювати їх не слід. "Теорія" – то є система наукових ідей про якийсь об'єкт /асpekt або фрагмент/ досліджуваної реальності, а також спо-

сіб організації цих ідей у певні ідеальні цілісності /вчення, концепції, теоретичні проблеми і т.п./. "Наука" ж є галуззю діяльності людей по виробленню і систематизації теоретичних знань /ідей, концепцій, гіпотез тощо/ про той об'єкт /аспект, фрагмент/ реальності, а також спосіб організації цих ідеальностей у певну наукову галузь, дослідницький напрям. "Науки" раніше за "теорію" не може бути, а навпаки - то є правило. Не може бути й "науки" без "теорії", а навпаки може бути. До нашого прецеденту: політолого-етнологічна теорія почала конституюватися ще за античних часів, а /на її базі/ політолого-етнологічна наука - лише в наш час, і ця закономірна дискретність об'єктивно позначилася як на їх засадничих позиціях, так і на мірі їхнього дослідницького висвітлення в літературі.

2/ Діалектична стадійність розвитку "теоретичних галузей" і "наукових дисциплін". Як і будь-який феномен реальності, теорія в своєму конституюванні переживає три діалектичні стадії - а/ виникнення з певно висхідних передумов; б/ становлення неповторною цілісністю; в/ розвиток на власнофеноменальних засадах. Вважаємо, що політолого-етнологічна теорія ці три стадії пройшла в такі смуги часу: а/ стадія виникнення - з VI ст. до н.е. до початку XVІІІ ст.; б/ стадія становлення цілісністю - з початку XVІІІ ст. до середини ХХ ст.; в/ стадія розвитку на власних засадах - з середини ХХ ст....

Щодо третьої стадії. В історико-політологічному сенсі вона співпадає із розгортанням в сучасному світі, за оцінкою Ю.І.Римаренка та І.Ф.Кураса, "процесу політизації етносів та етнізації особи..."¹. Локально-вітчизняна проєкція цього політолого-етнологічного феномена теж є досить показовою: "...в Україні системний підхід до народу і науково обґрунтована етнополітика виникають лише зараз, за часів виборювання нами незалежності і державності..."². Обидва виміри феномену вказують не тільки на актуальність теми, а й на необхідність її найоб'ємнішого дослідження - саме задля адекватного наукового обґрунтування етнополітики.

На заваді ж тут - гносеологічна колізія: 3/ "Одна теорія - одна наука" чи "одна теорія - декілька наук на її ж базисі"? Наші дослідження спричиняються до формулювання висновку: на базі якоїсь "те-

1. Див.: Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. Енциклопедичний довідник / Відпов. ред. Ю.І.Римаренко, І.Ф.Курас. - Київ, 1993. - С.9.

2. Див.: Каныгин Ю.М. Основы когнитивного обществознания /Информационная теория социальных систем/. - Киев, 1993. - С.164.

орії" "наука" може виникати лише на другій стадії конституювання першої. Не раніше, а пізніше, на третій стадії, - то є вже правило. На базі однієї теорії може сконституюватися не тільки одна, а декілька наук /або наукових дисциплін/. У даному дослідницькому прецеденті на базі політолого-етнологічної теорії конституюється декілька нових соціально-політичних наук, дисциплін, - зокрема /з того, звісно, що нам відомо на початок 1995 р./, політична етнологія /наша ініціація/, політична державологія /ініціація П.Ісаїва/, етнодержавознавство /ініціація Ю.І.Римаренка/, етнополітологія /ініціація Ю.І.Римаренка та О.В.Картунова/, етнонаціологія /ініціація М.О.Майбороди/, етносоціоніка /ініціація І.О.Каганця/ та ін. Мірою успішності конституації згаданих наук вважаємо, як водиться, оприлюднення вченими-новаторами дедалі нових і нових своїх публікацій.

4) Часом поняття "теорія" і "наука" плутають, накладають одне на одне, ототожнюють, зайве "онаучують" перше і "отсрететизовують" друге. В "сциєнтистську епоху Декарта" побутувало навіть своєрідне "правило": будь-яку теорію, що тільки-но виникла, - одразу називати і "наукою" /"математична теорія" - "наука математики" - поряд із науками алгебри, геометрії, стереометрії та ін./.. Це "правило" дістало підтвердження і в нашому прецеденті. В 1725 р. італієць Д.Віко випускає друком книгу "Засади нової науки про загальну природу націй...", в котрій вперше зустрічаємо момент ототожнення "теорії" /в даному разі - політолого-етнологічної/ і "науки" /"предметної назви" для неї він так і не дібрав/. Тес хибне "правило" в подальшому було спростоване не раз /О.Конт, М.Вебер, Г.Моска та ін./.. Але закладеної тут Д.Віко традиції залишилась вірною ціла плеяда вчених, котрі, - кожний по-своєму, щось додаючи до відомої йому політолого-етнологічної теорії, - неодмінно називав свій доробок "наукою": це - росіянин С.Десницький /1768 р., лекція в Московському університеті/, француз Ж.Мішле /1846 і 1853 рр., книги "Народ" і "Історія революції"/, англієць Г.Спенсер /кінець 60-х років XIX ст., партикулярна бесіда/, німець Е.Енгель /1871 р., наукова стаття/, австрієць Л.Гумплович /1875, 1883 та 1899 рр., книги "Раса і держава", "Расова боротьба" та "Загальне вчення про державу"/, українєць І.Франко /1891 р., трактат "Наука і її взаємини з працюючими класами"/, американець У.Самнер /1906, книга "Народні звичаї"/, англієць А.Радкліфф-Браун /1948 р., книга "Методи етнології і соці-

альної антропології"/ та ін. і - об'єктивно - так нікому й не вдалося заснувати оголошену науку, - почасти, мабуть тому, що в зазначеній смузі історичного часу /з початку ХУІІІ ст. до середини ХХ ст./ йшло ще певне "кількісне накопичення первісного матеріалу" для становлення самої політолого-етнологічної теорії, - накопичення в таких "квантових" показниках, коли кількість ще не могла перейти в нову якість: сконституційована на той час теорія ще не була в змозі "породити" науку. Дисертант переконаний у тому, що це - завдання поточної стадії конституювання політолого-етнологічної теорії.

Отже, свідомо поставлене цілепокладальницьке завдання - заснувати нову науку - ще не виконане, а спонтанно виникаючі перед вченими - представниками різних народів і епох - стихійні намагання рухати вперед кимось і колись вже розпочату /закладену/ теорію, - ця дивовижна колізія в нашому прецеденті й спричиняється до розтлумачення для себе формули "парадоксу Брунера": "Наука є, але науки ще немає...", тобто теорія, ідейно-теоретичні передумови самоконституції певної науки вже є, - немає ще концептуально і "напрямково-дисциплінарним" чином окресленої самої цієї науки¹. На прояснення цього парадокса суто стосовно нашої теми - коротко ще про одну загальноносенсову матерію.

5) Досі в дискусійному стані перебуває питання про співвідношення "об'єкта" і "предмета" у будь-яких наукових дослідженнях. Тут дисертант додержується такої позиції: "об'єктом пізнавальної уваги" дослідника є певне феноменальне "ціле" в реальності, що вивчається, а "предметом профільного дослідження" виступає лише частка, "ділянка" того "цілого". "Об'єкт" даний досліднику як реальність, а "предмет" він собі створює /відкристалізовує з тої реальності/ сам. Якби співпадали "об'єкт" і "предмет", - не було б і різниці між "теорією" і "наукою". Якщо "теорія", природньо, виникає раніше за "науку", то - логічно - й "об'єкт" якогось теоретико-пізнавального феномена самовикреслюється раніше за "предмет" певної "науки", що конститується на базі тої "теорії".

З цієї колізії - суто стосовно нашого прецедента - доходимо двох висновків. Перший: у різночасовості /і різнотемпності/ самоконституції "теорії" і "науки" і в різносенсовості змістонаванта-

---

1.: Див.: Брунер Дж. Психологія познання. За пределами непосредственной информации / Пер. с англ. - М., 1977. - С.378.

ження "об'єкта" і "предмета" теоретико-наукових досліджень вбачаємо реальну можливість виникнення, відкрystalізації декількох наук на базі однієї якоїсь теорії, - що й було констатовано дещо вище.

Другий висновок: оскільки в певному колі вчених-суспільствознавців /і, зокрема, дослідників політолого-етнологічних матерій/ не тільки в минулому, а й досі панує певне ототожнення "теорії" і "науки" та "об'єкта" і "предмета" теоретико-наукових досліджень, - остільки вимушені констатувати досить низьку міру вивченості, висвітленості проблематики дисертаційної теми.

Тепер акцентуємо більше уточнюємо профільний предмет дисертаційного дослідження. В світлі пізнавального досвіду і доробку багатьох попередників і сучасників /за термінологією А.Гелена, "політоетнологів"/, які свого часу фундували політолого-етнологічну теорію, політична етнологія має вивчати народи-етноси /етноісторичні спільності/ не тільки як об'єктів, а, головню, як суб'єктів політики, як діячів-перетворювачів політичного життя, тобто виявляти факторний потенціал та домінуючі функції етнополітичних суб'єктів /народів як цілісних спільностей, політичних партій та громадських рухів етнополітичного забарвлення, етнополітичних еліт, лоббі та етнічних лідерів/ у державотворенні та громадсько-політичному будівництві; відкрystalізувати специфіку та ієрархію цінностей, ролей і результативностей соціально-політичного життя особливо в багатоетнічних суспільствах, країнах і державах; прояснювати об'єкт-суб'єктний зміст та ситуативні прояви етнополітичних явищ, факторів і процесів сучасності - міждержавних етновідносин, визвольних рухів, етнополітичних революцій, війн, міграцій, депортацій, а також законопідбність політичного життя одноетнічних і багатоетнічних людських спільнот; етноісторичну та етнокультурну забарвленість соціально-політичних процесів і громадсько-політичних явищ /електоральних кампаній, партійно-політичної структуралізації громадянського суспільства, народної правотворчості/, етнополітичний зміст патерналізму, харизматизму, популізму, етноцентризму, охлократизму та інших явищ в багатоетнічному середовищі, державотворення і громадсько-політичного будівництва в багатоетнічному суспільстві, що складається з різнорівнево розвинених народів-етносів; політолого-етнологічні та історіологічні аспекти розбудови правової держави і зрілого громадянського суспільства на формаційних "зламах" та в суспільстві транзитного статусу; адміністративно-муніципальні, культу-

рологічні, етико-релігійні та церковно-конфесійні аспекти етнополітичного життя; політичний статус держав, країн і суспільств, розташованих в етноконфліктних зонах та поза їхніми межами; політико-етнічний потенціал конфліктогенних і "соціоаревольтних" /спокійних/ зон людського співжиття та ін.

Усю цю соціально-політичну феноменальність у світових соціолого-політологічних дослідженнях /Д.Віко, Ж.Мішле, Г.Моска, Л.Гумплович, В.Парето, М.Вебер, У.Самнер, З.Бжезинський, Л.Саністебан та ін./ йменують по-різному - найчастіше "політолого-етнологічною проблематикою", "етнополітичною соціореальністю", "політико-етнічним феноменом". У нас же донедавна її позначали такими надто неадекватними термінами, як "міжнаціональні відносини", "національна політика" та "національне питання".

У такій постановчій інтерпретації цей предмет у /світових і вітчизняних/ соціально-політичних науках майже не досліджено. Чому й як це сталося, - в деталях і нюансах, - сказано у "Вступі" та в першому розділі дисертації. Тут же коротко лише вкажемо на три основні /і найвірогідніші, з нашої точки зору/ причини тому, - гносеологічну, ідеологічну і політичну. Рідкі ж, на жаль, випадки виключень з правила проілюструємо конкретними посиланнями на відповідні джерела, що, в свою чергу, буде певним свідченням міри висвітленості дисертаційної проблематики в доступній нам науковій літературі.

Найбільш "комплексними" гносеологічними причинами недовивченості дисертаційної теми вважаємо а/ неадекватне трактування серед фахівців-суспільствознавців логіки співвідношення "теорії" і "науки" та "об'єкта" і "предмета" в наукових дослідженнях взагалі та, зокрема, в політолого-етнологічній галузі¹; б/ ототожнення понять

І. Виключення становлять лише такі розвідки /за українським алфавітом/, як-от: Картунов О.В. Етнополітологія: предмет, актуальність, функції та методологія / Політологічний вісник. - Частина 3. - Київ, 1993. - С.115; Мельников А.Н. Размышления о нациях: опыт перестройки понимания национального развития. - Барнаул, 1988. - С.9, 28, 119; Римаренко Ю.І. "Етнічна філософія", "Громадянське суспільство і національна сфера", "Культура між-етнічного спілкування" та інші статті у виданні: Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. - Київ, 1993; Руде Дж. Народные низы в истории. 1730-1848 / Пер. с англ.-М., 1984. - С.9, 16, 108 та ін.

"народ-етнос" і "народ-населення" в політологічних колізіях і в питаннях практичної політики /етнополітики/¹; в/ певні непорозуміння навколо логіки співвідношення політичної та етністоричної сфер суспільного життя людини²; г/ недоосмислення самого феномена об'єктивної самодиференціації сутнісних потенцій у структурі окремих осіб і цілих народів-етносів - з виділенням в них "людини етнічної" та "людини політичної" як "домінуючих фігур у всесвітній політичній історії"³, та

1. Тут певним виключенням є, зокрема: Бромлей Ю.В. К характеристике понятия "этнос" // Расы и народы. - Вып. I. - М., 1971. - С.13, 19; Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. - Л., 1990. - С.12, 16, 21 та ін.; Зейну М. Самоопределение народов в контексте обострения межнациональных отношений / Соц.-полит. журнал. - 1992. - №9. - С.32, 36; Кірсенко Михайло. Феномен націоналізму в Східній Європі / У вид.: Аналітична доповідь №2: Досвід України в галузі прав національних меншин. - Київ, 1994. - С.66, 69; Козлов В.И. О классификации этнических общностей: состояние вопроса / Исследования по этнографии. - М., 1979. - С.38, 42; Національні відносини на Україні / За ред. М.О.Шульги. - Київ, 1991. - С.86, 118, 163; Наулко В.І. Український етнос у часі і просторі / Культура і побут населення України / Посібн. для вузів. - Київ, 1993. - С.10, 12; Римаренко Ю.І.: "Етнофілософія", "Культура між-етнічного спілкування" та інші статті в енциклопедичному виданні: Етнонаціональний розвиток України..."; Ungureanu Ion. Paradigme ale cunoaşterii societăţii. - Bucureşti, 1990. - P.8, 32, 108.
2. Найчіткіше виключення виявилися у виданнях: Бердяев Н. О назначении человека. - Париж, 1931. - С.38, 103; Гумилев Л.Н. Этносфера. История людей и история природы. - М., 1993. - С.119, 138; Майборода О. Дебютує етнополітика / Віче, - 1992. - №5; Римаренко Ю.І.: "Громадянське суспільство і національна сфера", "Національна свідомість: вихід у практику" та інші статті в енциклопедичному виданні: "Етнонаціональний розвиток України..."; Этнос и политическая власть / Век XX и мир. - 1989. - №9.
3. Див.: Dogan Mattei, Felassy Dominique. Cum să comparăm naţiunile. - Bucureşti, 1993. - P.62. Виключення з зазначеного "правила", - див. також: Дженкинс Дж. "Политикос" и "идиотикос" в политике и жизни // За рубежом. - 1991. - №35; Duverger M. Methodes de la science politique. - P., 1959. - P.19, 68, 111; Філософія. Курс лекцій / Навч. посібн. для вузів. - Київ, 1994. - С.11-13.

ін. Без всього цього навряд чи можливим був би "вихід" на зазначений дослідницький предмет, а від нього - на дотичне бачення політолого-етнологічної теорії як галузі в контексті сучасного соціально-політичного знання, на базі котрої можуть конституюватися окремішні соціально-політичні науки, в тому числі - і політична етнологія.

Певним ідеологічним гальмом на шляху дослідження дисертаційної теми ми вбачаємо такі причини, як а/ "сором"язливі" ідеологізування навколо питань адекватизації ступеню соціоцивілізаційної зрілості народів-етносів і типу їхньої політичної культури; б/ серія ідеологемних редукувань у цій тонкій справі. Наприклад, для країн Східної і Центральної Європи досить характерним було зведення всіх народів-етносів до найвищої стадії зрілості - до "нації", в найгіршому випадку - до "народності", всього етноісторичного питання як певного "цілого" - до "національного питання", всієї палітри засобів і мір політичної суверенізації і соціальної емансипації народів-етносів - до "самовизначення", - та й то не всіх народів-етносів, а лише націй, та ін.; в/ ідеологемні "моралізації" навколо самої проблеми "народ-етнос у політиці" і т.п.

У суто політичному аспекті дисертаційна тема зазнала різноманітних гальмувань як суб"ективного, так і об"ективного характеру. Наприклад, а/ у тактико-стратегічних розкладках основних політичних сил сучасності домінував класовий фактор, а саме існування "народу-етноса як політичного суб"екта" просто не презумувалося, а коли якийсь народ-етнос і намагався самостійно виходити на політичну арену, - його "не помічали", "проучували", перекривали його автономно-державні кордони, навмисницьки "нарізували" виборчі округи, депортували, стимулювали економіко-господарську міграцію; в/ аж до наших днів закривали очі на об"ективний факт поліетнічного складу абсолютної більшості сучасних країн, держав і суспільств¹, а коли "згадували" про це, починали жонглювати гаслом "цілковитої політичної суверенізації", пам"ятаючи все ж про /теж об"ективний факт/ нездатність всіх народів-етносів домогтися одразу ж і неодмінно "цілковитої" суверенізації, і т.п. Ці колізійні протистояння дедалі частіше розв"язувалися /чи були спробою розв"язання/ етновизвольними рухами і зов-

І. В Україні щодо цього перша рельєфна констатація належить Л.Д.Кучмі. Показовим є і той факт, що й самий феномен ним був безпосередньо пов"язаний з політичною стратегією і державотворенням. "Визначаючи сьогодні внутрішню політичну стратегію, ми в першу чергу по-

нішніми війнами, політичними повстаннями і внутрішніми війнами, етнополітичними конфліктами і сепаратистським самоетноізоляціонізмом, договірним і силовим державотворенням, переномінацією держав, етно-ойкумен і геополітичних просторів.

За таких – гносеологічного, ідеологічного і політичного характеру – умов самої дослідницької теми на пізнавальному небосхилі просто не існувало, і як феноменальне "ціле" вона побутує лише в авторській постановці. Згадані ж її прелімінативні сегменти і епізоди в дисертації оптимально проаналізовано, тим самим віддаючи належне попередникам і сучасникам – кожному їхньому новаційному повороту думки, кожному нетрадиційному підходу до серцевини самої теми дослідження.

Особливим же чином це стосується сучасного етапу розвитку соціально-політичних наук в Україні. Узагальнюючі нюанси, цінні спостереження, нетрадиційні підходи до висвітлення етнополітичного життя містяться в працях останніх років українських дослідників В.Г.Антоненка, В.Д.Бабкіна, А.О.Білоуса, В.М.Бебика, В.С.Буцевицького, М.М.Вівчарика, Ю.С.Вілкова, Ф.Я.Горовського, І.С.Дзюбка, В.П.Євтуха, І.Г.Іванченка, В.О.Ігнатова, О.В.Картунова, В.П.Кипеня, М.І.Кірсенка, Ф.М.Кирилюка, Ю.М.Корж, В.Г.Кременя, І.Ф.Кураса, О.М.Майбороди, О.М.Мироненка, М.І.Михальченке, М.М.Мокляка, Л.П.Нагорної, В.І.Наулка, М.І.Обушного, В.Г.Огірчука, В.Ф.Панібудьласки, В.С.Пазенка, М.І.Панчука, Б.В.Попова, К.Ф.Поповича, М.В.Поповича, В.А.Потульницького, Ю.І.Римаренка, Ф.М.Рудича, О.І.Семківа, В.І.Сергійчука, В.А.Смолія, В.М.Ткаченка, І.С.Хміля, В.О.Шведа, Л.Ю.Шкляра, М.О.Шульги, В.М.Якушика та ін. Констатуємо із вдячністю: навіть "не-прямі" їхні висловлювання послуговували авторові додатковим аргументом, методологічним імпульсом, колізійним підходом до теми.

Коли ж доступне коло джерел було вичерпано, дисертант дедалі уважніше став прислуховуватися до поради американського філософа-наукознавця Д.Брунера: у подібній колізії саму дослідницьку тему слід сформулювати як власне проблемне завдання, в котрому "відповідь

винні розуміти те, що Україна є багатонаціональною державою. Будь-які спроби ігнорувати цей факт загрожують глибоким розколом у нашому суспільстві і крахом ідеї української державності" /Присяга на вірність народові України. Промова Президента України Леоніда Кучми // Урядовий кур"єр. - 1994. - 21 липня/.

необхідно активно виділяти самому, а не вишукувати в книгах..."¹. Порада нам видається слушною і вчасною, - бо, може статися, тільки таким чином найадекватніше самовималюється висхідна лінія прогресу в якійсь галузі досліджень, чіткіше виявляються як предметні обриси тої нової галузі знання, так і недовисвітлені завдання інших досліджень даної теми.

3. Мету та завдання дисертаційного дослідження визначаємо в трьох основних сенсах.

У теоретико-методологічному сенсі належить

- окреслити ідейно-концептуальне поле політолого-етнологічної теорії як окремішньої галузі соціально-політичного знання, на базі котрої об'єктивно може бути ґрунтована політична етнологія;
- показати основні "стовбові відмітини" діалектичного і тривалого процесу конститування політолого-етнологічної думки в контексті сучасної соціально-політичної думки, - виявляючи стадії її виникнення з певних передумов, становлення феноменальною цілісністю і розвитку на власних засадах;
- намітити об'єкт пізнавальної уваги політолого-етнологічної теорії і історіологічні ступені його самоконституації в процесі змужніння вселюдської та вітчизняної соціально-політичної думки;
- виявити концептуальний статус тої вузькогалузевої методології, яка базується на політолого-етнологічній теорії і "обслуговує" політичну етнологію як соціально-політичну науку;
- розробити методологічний інструментар сучасної політолого-етнологічної теорії як галузі знання, окресливши статус суто специфічного методу пізнання етнополітичних феноменів /явищ, подій, фактів/, закономірностей життєдіяльності останніх, принципів і способів їхнього дослідження і осмислення.

У наукознавчому сенсі маємо на меті

- виявити предмет вузькопрофільного дослідження політичної етнології як суто соціально-політичної науки;
- визначити ідейно-теоретичний простір /або, за термінологією Б.Малиновського, "поле ідейно-концептуальної правомочності"/ нової науки;
- з'ясувати принципові обриси основного закону політичної етнології в контексті загальносоціологічних і специфічних закономірностей,

що вона вивчає та відкриває в етнополітичних реаліях;

- розробити понятійно-категорійний апарат /термінологічну мову/ політичної етнології як науки;

- локалізувати політичну етнологію в контекст сучасних соціо-гуманітарних наук взагалі та в колі суто соціально-політичних наук.

В праксеологічному сенсі метою дослідження є

- з'ясування принципової логіки діалектичного спряжіння і співвідношення "трьох троїстостей" /М.Блок/ в політолого-етнологічній галузі: 1/ "теорія" - "досвід" - "практика", 2/ "політика" - "ідеологія" - "культура", 3/ "концепція" - "світогляд" - "інституції", на фоні чого самовиявляється житійно-прагматичне навантаження політичної етнології як науки;

- розкриття праксеологічного потенціарія політичної етнології в її буденних стикуваннях із етнополітичним життям, - тобто виявлення властивостей вироблюваних нею політологічних цінностей перевтілюватися в прагматичні рекомендації поточній етнополітиці;

- прояснення закономірності об'єктивування "теоретичних етнополітизмів" у так звані "етнополітичні праксеологізми" /терміни Л.Саністебана/, тобто перетворень "ідеального" в "реальне" в політико-етнічних матеріях.

Оскільки, як уже зазначалося, ці феноменальності у світовій і вітчизняній літературі спеціально не вивчено, - дисертант у праві вважати їх своєю дослідницькою новизною теоретико-практичної значимості, що виноситься на захист.

4. Методологічні засади дисертаційного дослідження є такими:

- до самого поняття "методологія" здійснено /апробований вже в науці/ подвійний підхід: по-перше, як до загальнофілософського обґрунтування теоретичного пізнання об'єктивної реальності; по-друге, як до галузевого вчення про методи, принципи і способи пізнання якоїсь вузької і специфічної ділянки об'єктивної реальності;

- вузькоспецифічний підхід до "методології" дає змогу збудувати логічно цілісний ланцюг пізнання, інтерпретації і перетворення етнополітичним суб'єктом реальності: етнополітична реалія - висхідна пізнавально-теоретична позиція суб'єкта - політолого-етнологічний висновок суб'єкта - діяльнісна практика суб'єкта - осмислення суб'єктом практики - досвідна апробація суб'єктом теоретичних висновків - нова етнополітична реалія - нова пізнавально-теоретична позиція і т.д.;

- спряжіючи загальнофілософський і вузькоспецифічний підходи, саму методологію "примушуємо" щоразу конкретніше відповідати на найсуттєвіші запитання політолого-етнологічного дослідження як наукового феномена: 1/ якими є принциповий устрій і неповторна природа етнополітичного предмета пізнання? 2/ яким є внутрішнє, притаманне лише даному етнополітичному предмету пізнання джерело саморозвитку? 3/ якою є система взаємозв'язків етнополітичного предмета пізнання з іншими феноменами реальності?

- спряжіння обох підходів до "методології" у призмі конкретики окремих етнополітичних феноменів, фактів і подій дає гносеологічні підстави для заснування специфічного методу пізнання етнополітичних реалій - історіологічного, а також на теоретичне базування ряду нових методологічних принципів і способів розгляду політико-етнологічних матерій сучасності.

5. Наукова новизна дисертаційного дослідження.

На основі теоретичного аналізу політологічного феномена роздвоєння поняття "народ" - на "народ-етнос як переважний суб"єкт політичної історії" і на "народ-населення як переважний об"єкт політики" в дисертації викладено цілісну концепцію нової соціально-політичної науки - політичної етнології. Пізнавально-предметним призначенням цієї науки є дослідження специфічного місця, ситуативних ролей і динамічних функцій народу-етноса в політичному житті, - державотворення на етноісторичних засадах, заснування політичних партій і громадсько-політичних рухів етноісторичного і етнокультурного забарвлення, електоральні кампанії і референдуми з загальнодержавних та суто етнополітичних питань, геополітичне розміщення і державницьке громадянство народів-етносів, їхня місцево-регіональна самоврядувальність, взаємини зі спорідненими, співвітчизними і геополітично суміжними народами і т.п. Концепції започаткованої науки притаманні такі якості, риси і ознаки дослідницької новизни, що варті винесення на захист. Зокрема:

1/ Сформульовано нові теоретичні положення щодо кількості і логіки розташування сфер суспільної життєдіяльності людей. Виявлено, що самих сфер - п'ять /за кількістю груп потреб і інтересів, що їх люди відчують за конче необхідні для себе і реалізують у своєму буденному житті та на підставі котрих вони спроможні ставити перед собою певні цілі, проблеми і завдання своєї життєдіяльності на поточний день і віддалену перспективу. З'ясовано, що ці сфери розташовані

законоподібно, концентричним чином: в самому базисі суспільного життя - економічна, далі - політична, духовна, культурна і /в самому центрі/ етноісторична. Встановлено, що на соціологічній площині двох суміжних сфер - політичної і етноісторичної - щомиті розгортається специфічна життєдіяльність "двох головних часткових осіб, які "сидять" в кожному з нас" /Антифонт/, - "людини етнічної" та "людини політичної" /звісно, поряд із людьми "економічною", "уміючою", "споживацькою", "ідиотичною", "мислячою" та іншими, що відкрито як існуючі в структурі кожної особи і цілих народів ще античними мислителями/. З'ясовано, що цю специфічну життєдіяльність - етнополітичне життя - вивчали здавна, але вивчали спорадично і безсистемно. Сформульовано висновок: сьогодні, за умов взаємозалежності людства, виходу практично всіх народів-етносів планети на арену "великої політики" і безпрецедентної активізації етнополітичних факторів, що в синтезі спричиняються до нескінченної ланки етновизвольних війн і революцій, етнополітичних і міжетнічних конфліктів, політичних депортацій і економічних міграцій народів-етносів, алегітимного державотворення і масового порушення природних, політичних і громадянських прав етноменшин і т.д. і т.п., - за таких умов уся ця феноменальність об'єктивно необхідно цілеспрямованіше вивчати, системологічніше осмислювати і переосмислювати в теоретико-методологічній призмі соціально-політичних наук, одною з котрих визнано політичну етнологію.

2/ Проблемно-актуальним аналізом світових і вітчизняних науково-літературних джерел і документів виявлено існування в спектрі вселюдської соціально-політичної думки окремішньої галузі /або напряму/ політологічних знань - політолого-етнологічної теорії, яка й слугує концептуальним фундаментом політичної етнології. Об'єктом її пізнавальної уваги визначено спільне соціологічне поле двох суміжних сфер суспільної життєдіяльності людей - політичної і етноісторичної. Виявлено основні діалектичні стадії конституювання політолого-етнологічної теорії - її генезисне виникнення /з VI ст. до н.е. до початку ХУІІІ ст./, становлення неповторною цілісністю /із початку ХУІІІ ст. до середини ХХ ст./ і розвиток на власних феноменальних засадах /з середини ХХ ст. до теперішнього часу/. Вперше в політологічних розвідках представлено цілісний нарис історії розвитку всесвітньої і вітчизняної політолого-етнологічної думки.

3/ На методологічних засадах політолого-етнологічної теорії засновано власне політичну етнологію як наукову дисципліну - з усією належною наукознавчою атрибуцією: об'єктом уваги і предметом дослід-

ження /вказано вище/, пізнавальним методом і методологічним інструментарем, корпусом досліджуваних закономірностей і основним законом, понятійно-категорійним апаратом і праксеологічним потенціарієм /вказано далі/. На базі концептуального співставлення подібних атрибуцій ряду соціогуманітарних та соціально-політичних наук стала можливою і локалізація в їхній контекст самої політичної етнології. Сформульовано висновок про те, що політичну етнологію концептуально оточують два кола наук: внутрішнє коло - політологія, правознавство, політична соціологія, політична державологія, політична філософія, політична культурологія та ін., і зовнішнє коло - етнологія, соціологія, філософія, етнографія, історія, антропологія, психологія та ін.

4/ На підставі корелятивного аналізу предметно-дослідницького загалу ряду соціогуманітарних і соціально-політичних наук /вказано вище/ висунуто припущення про необхідність визнання ще одної форми суспільної свідомості - етніки, яка б позначала собою феномен відображення в інтелекті, політичній культурі і політико-правовій поведінці людей суто етнополітичних реалій. Розташуванням "етніки" в контекст уже "працюючих" в науці форм свідомості: "політика" - "право" - "етика" - "культура" та за допомогою нововведених понять і категорій /вказано далі/ - тим домагаємось більш вагомого принарошування теоретико-праксеологічних потенцій політичної етнології, посилення її спроможності новаційно інтерпретувати традиційні і сучасні етнополітичні ідеологеми, міфологеми і праксеологеми /на кшталт: "Держава в Україні є унітарною, але з федеративним елементом - автономною Республікою Крим", "Вояки Червоної Армії та УПА, примиріться!", "мова титульного народу-етноса - "державна мова" чи "офіційна мова"? та ін./.

5/ Обґрунтовано положення про специфічний пізнавально-дослідницький метод - історіологічний /метод історіологізм/, який найадекватніше і діалектично сполучає два домінантних начала в етнополітичних явищах - історичне /"історична достовірність"/ і логічне /"логічна належність"/. Новий метод, звісно, може бути використаним і в інших науках, а суто політичній етнології слугує формоутворюючим стрижнем всього її методологічного інструментарія /вказано далі/, допомагає нетрадиційному проясненню багатьох "політософсько-етнологіко-історичних парадоксів" /А.Гелен/ /на кшталт: "західно-слов'янське плем'я прусів - один з перших етноосередків суто німецької державності"; "народ Криму обрав свого президента"; "Беріть стільки суверенітету, скільки зумієте проковтнути" /Б.Єльцин/ та ін./.

6/ Дано класифікацію основних методологічних принципів і способів політолого-етнологічних досліджень, які /на базі історіологічного методу та в супрязі із вказаними далі закономірностями/ складають і структурують методологічний інструментарій політичної етнології. Системологізовано, зокрема, сім нових принципів /плюралістичної інтерпретації етнополітичних феноменів; геополітичної нострифікації народом-етносом простору свого буття; соціополітичної домінації певного народу-етноса в поліетнічному суспільстві та ін./ і п"ять нових способів /факторного аналізу етнополітичного життя; постадійного аналізу політичного життя народу-етноса; врахування форс-мажорного моменту в етнополітичних феноменах та ін./, за допомогою яких політична етнологія нетрадиційно пізнає і інтерпретує етнополітичні реалії.

7/ Розроблено типологізацію провідних об"єктивних закономірностей, які політична етнологія вивчає і відкриває в етнополітичних реаліях. Виявлено п"ять груп таких закономірностей - а/ прелімінарні, б/ ситуативної динамізації етнополітичного життя, в/ політичного життя суто поліетнічних спільностей, г/ етнодержавологічні, д/ етногеополітичні, - всього до двадцяти п"яти нових наукознавчих одиниць. В типологізованих політолого-етнологічних закономірностях визначено власну детерміністську силу, поле компетенції, пізнавально-діяльнісні функції та інші атрибуції буття, що в синтезі спричиняється до сприйняття пізнаючим етнополітичного життя як закономірної феноменальності, а не як "гри історичного казусу" або волюнтаристських витівок політичних вождів.

8/ Обгрунтовано положення про основний закон політичної етнології. На підставі корелятивного аналізу теоретико-методологічного навантаження виявлених груп об"єктивних закономірностей /вказано вище/ висунуто припущення: в їхньому контексті основним законом нової науки стає "закон динамічної адекватизації політолого-етнологічних аспектів буття народу-етноса". Основна його детермінація - політологічне співставлення, взаємоспряжіння, аксіологічне взаємонакладання таких аспектів етнополітичного життя, як стадія соціоцивілізаційної зрілості і рівень політико-культурницького розвитку даного народу-етноса, з одного боку, і форми держави в суспільстві, типу політичного режиму в державі і моделі громадянського суспільства в країні, з іншого боку. Поле компетенції основного закону започаткованої науки визначено, головню, з оглядом на специфіку політичного життя поліетнічного суспільства.

9/ Введено в пізнавально-дослідницький обіг нові поняття і категорії, серед них - і етноплацента, етноойкумена, етнокультурний ареал, теоретичний етнополітизм, титульний народ-етнос, політолого-етнологічна теорія, етнополітичний фактор, домінуючий народ-етнос, рецесивний народ-етнос, етновалентність, етновайленсність, етноідеологема, етнополітична міфологема, етнопраксеологізм, етнополітичний маргіналізм та ін. Нова понятійно-категорійна "мова" не тільки відображає пізнавально-дослідницьку специфіку започаткованої науки, а й спроможна поживити політолого-етнологічні розвідки, імпульсувати етнополітичне мислення, урізноманітнити наукові уявлення про етнополітичне життя.

10/ Висунуто припущення щодо можливого праксеологічного потенціарія політичної етнології, "уречевлення" її теоретичних здобутків. В потенціарії йдеться про спробу визначення "заходів" і "напрямів" прагматизування знань закономірностей етнополітичного життя, практичної утилізації наукових розвідок політичної етнології, житійної апробації політолого-етнологічних досліджень. В такій якості визначено три етнополітизми - а/ праксеологічні акцентуації /зміщені смислові акценти, світоглядні посування і методологічні зрушення в пізнанні, інтерпретації і "застосуванні на практиці" здобутків політичної етнології;/; б/ праксеологічні рекомендації /загальносенсові роздуми, теоретичні припущення та ідеальні медитації, що їх виробляє політична етнологія і - як благопожачальні "наміри" - адресує суб"ектам практичної етнополітики/ та в/ праксеологічні проєкції /передбачення наукою можливої етнополітичної перспективи; проєціювання нинішніх ідеальностей на гіпотетичні етнополітичні реалії, намагання науки "зматеріалізувати" в етнополітиці майбутнього сьогодні ще не визначені ідеальні матерії і т.п./.

П. АРХІТЕКТОНІКА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Дисертація складається зі Вступу, чотирьох розділів /всередині котрих, у свою чергу, дослідницький сюжет деталізується на параграфи/, Заключення, Цитованих джерел і приміток, Списку науково-літературних джерел та шести наочних таблиць. Архітектонічна логіка розташування розділів і параграфів побудована таким чином, щоб проблемна домінанта кожного з них звучала в кожному ж, щоб фактурний матеріал кожного попереднього був би методологічно висхідним і вказуюче-відправним для наступного, а матеріал наступного був би і підсумком попереднього, і послідовницьким трампліном у спіралеподібному висходженні всієї концепції дослідження.

У підсумку, за задумом, перед пізнаючим суб'єктом має виникати легко видима і віддиференційована "двоповерхова побудова": перший, базисний поверх - політолого-етнологічна теорія в історіологічній самоконституації, другий, надбудований поверх - політична етнологія як одна з соціально-політичних наук, що з тої теорії виходить і на ній зфундована.

Дійове спряжіння вказаних дослідницьких планів і способів дало авторві змогу - з точок зору архітектонічної і концептуальної - цілеосмисленіше розташувати фактурно-змістовний матеріал за структурними підрозділами дисертації. В результативному сенсі це здійснено таким чином:

У Вступі виклад матеріалу сконцентровано навколо новаційності постановки до дослідження самої дисертаційної теми. Найперше - виявлено її актуальність, загальносенсава значимість /політична, науково-теоретична, ідеологічна та ін./ і міру її висвітленості у світовій та вітчизняній науковій літературі; сконструйовано пізнавальний предмет дослідження і вказано на методологічні способи здійснення самого дослідження.

Вдругорядь, - задля прояснення сучасних гносеологічних і праксеологічних обрисів дисертаційної теми, - з'ясовується загальносенсаове і вузькоспецифічне співвідношення в наукових розвідках між "теорією" і "наукою" та "об'єктом пізнавальної уваги" і "предметом профільного дослідження". На цій підставі гносеологічно відкрystalізована "політолого-етнологічна теорія" /як галузь у контексті сучасної соціально-політичної теорії/ та "політична етнологія" /як одна з сучасних соціально-політичних наук/ - два різномісних феномени, які й досліджуються в дисертації.

У третьому колі вузькосенсових значимостей, що викладено у Вступі, чільне місце посідають визначення мети і конкретних завдань дисертаційного дослідження, а найголовніше - його методологічних засад. На цій підставі визначається обумовленість архітектоніки дисертаційної роботи та її значимості за сучасних умов з точок зору теоретико-гносеологічної і науково-праксеологічної. Зрештою, з'ясовується цілеуподобання винесенням на захист суто авторської новизни в дослідженні дисертаційної теми. Остання /новизна/ - задля більшої рельєфності і стислості викладу - угрупована в три блоки новаційних, не второваних ще в науці підходів автора до етнополітичних явищ, фактів і подій, - у визначенні ним I/ специфіки буття етнополітич-

ної реальності, яку вивчає політична етнологія як наука; 2/ гносеолого-теоретичного статусу самої політичної етнології як соціально-політичної науки та 3/ праксеологічного сенсу, практичної навантаженості теоретичних здобутків і ціннісних орієнтацій, що виробляють і пропагують політолого-етнологічна теорія як галузь знання і політична етнологія як наукова дисципліна.

Перший розділ /"Політолого-етнологічна думка в історіологічній динаміці"/ присвячено виявленню історіології політолого-етнологічної теорії - її виникнення з певних передумов у рамках загальнополітичної теорії, самовідкристалізації в окремішню галузь соціально-політичної думки і розвитку на власних феноменальних засадах. Внутрішня побудова розділу /розбиття його на три параграфи/, за авторським задумом, відтворює тільки-но згадані три діалектичні стадії конституації будь-якого феномена реальності /виникнення, становлення цілісності, розвиток на власних засадах/.

У першому параграфі /"Основні сутнісні проблеми, що концептуально конституують політолого-етнологічну теорію як галузь соціально-політичного знання"/ організуючим стрижнем і сюжетною серцевиною дослідження є поняття "народ-етнос у політиці" /"політичне життя народу як етноісторичної спільності"/. Навколо нього аналізується ряд пізнавально-понятійних колізій із фондового загалу політолого-етнологічної теорії - колізій, які тут аналізуються в першому підході, лише пролегоменно /детальніше - в інших розділах і параграфах/ і лише в історіологічних прелімінаціях, - і аналізується із виявленням гносеологічних і когнітивних обставин виникнення /постановки/, становлення самостійними пізнавальними феноменами і подальшої історіологічної еволюції, - аж поки /за сучасних умов/ не стали фундаціями понятійно-категорійного апарату науки політичної етнології. Серед них - колізії:

- про одночасне співіснування в структурі кожної людської особи і цілих народів ряду "часткових осіб" - "людини етнічної", "людини політичної", "людини економічної", "людини мислячої" та ін. Концептуально тут спираємось на думку Платона про те, що саме ці "часткові начала" в складі осіб і цілих народів - особливо ж "людина політична" і "людина етнічна" - "роблять свою справу щодо правління і підкори" /тобто "роблять" політику. - І.В./¹. Обґрунтовується поло-

ження про те, що комбінаційна і ситуативна активізація "людини політичної" і "людини етнічної" обумовлює настання в житті окремих людських спільнот /країн, суспільств, держав, народонаселень/ обстановки надмірного поживавлення життя етноісторичного, політичного, економічного, культурного і т.д. Особливу увагу звернено на відкриті П.О.Сорокіним "обстановки політизації суспільного життя на етноісторичних засадах"¹, які в наш час названі Л.М.Гумільовим "вибухами етнополітичної пасіонарної напруги" в тих окремих людностях²;

- про трикутникове /не традиційне, лінійне/ співвідношення понять "політика" - "народ-етнос" /"етноісторична спільність"/ - "народ-населення" /"народонаселення"/, - *кодзія*, що слугує базовою конституації дослідницького предмета політичної етнології як науки. Генезисне і сучасне звучання цих понять виводиться від Конфуція і Платона /УІ-У до н.е./, Д.Віко /1725 р./, Ж.Мішле /1846 р./, Л.Гумпловича /1883 р./ - до сучасності /Р.Ф.Ітс. Л.М.Гумільов, Ю.І.Римаренко та ін./ . Із ситуативного спряжиння "змістовних полей" цих понять автор умовиводить новачієне положення: етновизвольні війни і рухи на етноісторичних засадах, беззастережливе втручання народів-етносів у державотворення і зовнішню політику, етнополітичні і міжнародні конфлікти, депортації і міграції народів-етносів і т.п. - явища, якими рясніє політична історія сучасності, - все це є свідченням дедалі інтенсивнішого перетворення народів-етносів з об'єкта політики в суб'єкт політики, а народів-населень - навпаки /на ними політико-суб'єктні ролі залишаються лише в галузях прав людини, політичного громадянства, економічного оподаткування, а також участі-неучасті у виборчих кампаніях, референдумах, плебісцитах та ін./;

- про стадії соціоцивілізаційної зрілості /змужніння/ народів-етносів з відкрystalізацією моделей політики, адекватної для чотирьох різних типів етносоціумів /суспільств/. Певними генезисними "натяками" концепція питання виходить до Л.Моргана /1874 р./, Л.Гумпловича /1899 р./ та А.Радкліффа-Брауна /1948 р./, а в цілісній інтерпретації є ініціацією дисертанта, отже, - його новачією. Йдеться про таке: на стадії роду народ-етнос створює джінтільне

1. Див.: Сорокин Питирим. Человек. Цивилизация. Общество. - М., 1992. - С.523.

2. Див.: Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период. - С.33, 100, 143, 182.

суспільство, якому адекватна політика збройно-ордовська, на стадії племені - трибусіальне суспільство з політикою вождівською і харизматичною, на стадії народності - попораційне суспільство з політикою патерналістською і популістською, на стадії нації - поліетнічне суспільство з політикою консенсусною і інтеретнічною. В наступних структурних підрозділах дисертації дана колізія екстраполюється і на поліетнічне суспільство - та ще й на таке, що складається з різностадійно зрілих народів-етносів, і це дає вихід на такі пекучі проблеми сучасності, як етнополітичні конфлікти, федералізм етнополітики, етнодержавотворчість народів, етноперсональна автономія та ін.;

- про закономірності створення /виникнення/ в поліетнічних країнах політичної нації і громадянського суспільства, які слугують об'єктивною базою для піднесення над ними правової держави. Питання генезисно виводиться від Т.Гоббса, Д.Локка, Д.Віко, Ш.Монтеск'є і Ж.Ж.-Руссо - через І.Франка і А.Гелена - до сучасності /Л.М.Гумільов, Ю.В.Бромлей, Ю.І.Римаренко, М.О.Шульга та ін./.

У першому параграфі історіологічно і пролегоменно аналізується також концептуальний зміст політолого-етнологічних ідей численних груп мислителів від часів Антики до сьогодення, які /ідеї/ в свій час склалися в певні школи /напрями/ і - в кінцевому підсумку - звелися до віддиференціації політолого-етнологічної теорії як цілісної галузі в контексті сучасної соціально-політичної думки. Конкретно йдеться про такі школи /напрями/, як конфуціанці /VI - IV ст. до н.е./; елліно-римські мислителі класичних часів /Гекатей Мілетський, Платон, Аристотель, Геродот, Пліній, Полібій, Марк Аврелій, Цицерон та ін./; ренесансні мислителі /Г.Гроцій, Т.Мор, Н.Макиавеллі, І.ді Перейра, Х.Вольф, І.Некулче та ін./; кантіанці і неокантіанці /"історико-паціфістські етнологи"/; гегельянці і неогегельянці /"політико-державницькі етнологісти"/; позитивісти-дарвіністи /О.Конт, Г.Спенсер та ін./; "етичні етнополітософи" /В.Вундт, М.М.Ковалевський, П.П.Чубинський, М.І.Карєєв та ін./; "етноавтономісти" або австромарксистическі /К.Реннер, О.Бауер, Р.Штайнер та ін./; "євразійські етнотеоретики" або ортодоксальні марксистическі /К.Каутський, Р.Люксембург, Г.В.Плеханов, В.І.Ленін, Г.Л.Пятаков, Й.В.Сталін та ін./; "соціальні антропологісти" або структурні функціоналісти /А.Радкліфф-Браун, Б.Малиновський та ін./; сучасні "соціополітичні етнософи" /М.Дюверже, М.Доган, А.Козінг, Л.Саністебан, Я.Ліндبلاد

та ін./.. До всіх цих шкіл /напрямів/ неодноразово ще повертаємось /особливо в другому і третьому параграфах першого ж розділу/, але вже не як до певної колективно-суб"єктної сили, що висловлює якісь ідеї, а до самих цих ідей.

Нарешті, в першому параграфі в суто історіологічному сенсі аналізується концептуальний зміст до десятка випадків "вибухового прозріння" і "проривних намагань" /Г.Адорно/ ряду видатних мислителів Нового і Новітнього часів, які ставили перед собою завдання - на підставі відомої їм на свій час політолого-етнологічної теорії - "заснувати нову науку про..." - про місце і ролі народу-етноса в політиці /конкретні імена і джерела наводилися вище/. Але, підкреслюється, йдеться саме про благопожажальні наміри і нездійсненні намагання, - бо й досі така наука не заснована. Це завдання взяв на себе дисертант, чому й присвячена його робота.

Специфікою підходу автора до цих та інших дослідницьких колізій - застосування "ідейно-філіаційного силогізму" /що найчастіше визначається як ініціація Г.В.Плеханова/, коли кожна теза впливає з попередньої і слугує базою для наступної тези /і антитези/, а та, в свою чергу, виводиться з неї і слугує... і т.д.¹. Філіаційно-силогістичне спряжіння концептуальних потенцій зазначених вище понятійних і історіологічних колізій спричиняється до можливості окреслення змістовного поля нововведених понять "етнополітичний феномен", "етнополітична реалія", "етнополітична історія", "етнополітичний процес", "етнополітичний суб"єкт" та ін., які синтезуються нами в категорію вищого порядку - "етнополітичне життя народу-етносу".

У другому параграфі /"Історіологічні віхи самоконституації всесвітньої політолого-етнологічної теорії"/ викладено короткий нарис розвитку політолого-етнологічної теорії по ступенях і щаблях становлення вже зазначених шкіл /напрямів/ всесвітньої соціально-політичної думки. Специфікою аналізу матеріалу є чіткий історіологізм: будь-яка ідея, ледь помітна позиція, щонайменш визначений поворот думки, - все "лягає" в логічно вибудований концептуальний напрям, в суворо самовизначену лінію історико-адекватної конституації політолого-етнологічної теорії як окремішньої галузі знання. Якщо в першому параграфі йшлося, головню, про "стовбові відзнаки" іс-

---

1. Див.: Философско-литературное наследие Г.В.Плеханова. - В 3-х томах. - Том III. - М., 1974. - С.61.

торико-логічного шляху виникнення, становлення і розвитку цієї теорії та про пролегоменне /попередньо-констатаційне/ фіксування її окремих результативних підсумків, то тут вже йдеться саме про цілісний "нарис" історичної зумовленості і конкретно-логічної самовизначеності тої теорії. Цей нарис, за задумом автора, і є об'єктивною базою для піднесення над ним і вибудування на ньому суто наукознавчого "каркасу" політичної етнології.

Дослідницька концепція параграфу спирається на провідну тезу діалектики Геракліта - Гегеля - Маркса - Вебера - Леніна - Блока: всі феномени реальної дійсності в процесі своєї конституації мають пройти три /основні/ стадії - виникнення з певних передумов, становлення неповторною цілісністю і розвитку на власних засадах. Ці стадії - загалом і в цілому - співпадають із відповідними ступенями гегелівської "спіралеподібної троїстості": 1/ виникнення - то є тезис, 2/ становлення цілісністю - то є антитезис, 3/ розвиток на власних засадах - то є синтез. "Щось принципово нове", "раніш небачене" і "безпрецедентно-унікальне" може виникати лише на співпаданні третіх стадій і ступеню. Всесвітня політолого-етнологічна теорія пройшла такі діалектичні щаблі зростання: 1/ стадія виникнення - з VI ст. до н.е. до початку XVIII ст.; 2/ стадія становлення цілісності - з початку XVIII ст. до середини XX ст.; 3/ стадія розвитку на власних засадах - з середини XX ст.

У параграфі констатується: лише з середини XX ст. переважна частина народів-етносів планети почала виявляти себе як дійовий суб'єкт поточної політичної історії, свідченням чого були і є серія етновизвольних війн і рухів, політичних революцій і державних переворотів на етнополітичних підставах, етнополітичних, міжнародних і міждержавних конфліктів, політичних депортацій і економічних міграцій народів та ін. Нова соціально-політична наука на базисі політолого-етнологічної теорії об'єктивно могла виникнути лише на зазначеній третій історіологічній стадії.

З нюансів другозначної сенсовості в цьому параграфі виділимо ще два: 1/ йдеться про всі народи світу та про вчених будь-якої орієнтації, - аби лише вони на зазначених трьох стадіях конституації політолого-етнологічної теорії дали до її фундації хоча б щось концептуально помітне і методологічно загальноціннісне; 2/ деталізується і когнітивно профілюються окремі аспекти політолого-етнологічної теорії /скажімо, принцип федералізму, політизація суспільно-

го життя на етноісторичному базисі, поліетнічні засади політичної нації, специфіка державотворення в поліетнічному суспільстві, етно-політична солідарність та ін./, - аби в подальшому це згодилося при визначенні об'єкт-предметних, теоретико-методологічних і наукознавчо-праксеологічних обрисів політичної етнології як науки.

На концептуальному фоні другого параграфу рельєфніше відтінюється і вітчизняний внесок у всесвітню політолого-етнологічну теорію, чому присвячено третій параграф /"Політолого-етнологічна думка в Україні"/. На цьому фоні самовиділяються історіологічна правомірність об'єктивного виникнення і суб'єктивного створення саме в Україні політичної етнології, як і інших вказаних вище наук даної типологічної характеристики.

Дослідницька специфіка побудови концептуального змісту цього параграфу відзначається двома моментами. Перший. Якщо в перших двох параграфах розділу містяться лише певні намітки /або штрихоподібні вказівки/ на історіологічний взаємозв'язок політичної історії /в даному разі - всесвітньої за дві з половиною тисячі років і України - за ціле тисячоліття/ і політичної теорії /в даному разі - політолого-етнологічної/, то тут цей акцент конкретизовано на ґрунті суто української історії - від IX ст. до сьогодення. Увагу зосереджено навколо крупномасштабних епох вітчизняної політичної історії - княжої доби, козацької республіки, "періоду московитської домінації" /С.Дністрянський/, "періоду першої спроби політичної суверенізації України" /Л.Д.Кучма/ - 1917-1920 рр., першої і другої половини XX ст. До уваги взято також такі ледь помітні спершу факти і фази політичної історії, як "простолудинський лист" київських міщан до ваязького вельможі /"Приїде, княже, княжити нами..."/, середньовічна напівгумористична фацетія, "Гадяцький трактат" 1658 р., літературно-художній арабески М.В.Гоголя 30-х років XIX ст., епізодична стаття київського професора німця О.Ейхельмана /що згодом стала концептуальним Вступом до Конституції УНР/, приватна епістолярія і т.ін. У цих різномасштабних феноменальностях "прискіпницьки і оригінально-місцевим чином змішано" /М.В.Гоголь/ дві неповторності - політична історія і політолого-етнологічна думка конкретного історичного часу, - і в такій якості це все виявилось цікавим і благодатним дослідницьким матеріалом.

Другий момент специфіки. З формально-логічної точки зору політична історія України охоплює всі три стадії конституації політоло-

но-етнологічної теорії, - хіба що стадію виникнення Україна починає не з класичної Антики, а з IX ст. н.е. Особливо ж примітним тут є співпадання на площині другої стадії - становлення цієї теорії неповторною цілісністю. Період з початку ХУІІІ ст. і до середини ХХ ст. як для політичної історії українства, так і для історії становлення нашої теорії, виявився багатющою і плідною смугою часу. Аналіз, проведений у третьому параграфі, свідчить: протягом двох сотень з лишком років українство не тільки встигло засвоїти здобутки світової політолого-етнологічної думки, а й саме дечому навчило людство.

Але хто то є "українство" в даному разі? Щодо цього дисертант бере на озброєння критерії, висунуті В.А.Потульницьким¹: українськими політоетнологами вважаємо три категорії людей - того, хто є етнічним українцем; того, хто хоч колись мешкав на етноукраїнській території, і того, хто хоч і нетривалий час належав до державноукраїнського громадянства. У такому разі, констатується в параграфі, українськими політоетнологами були молдавський чернець і царевич П.Мовіле, обукраїнені поляк В.Липинський та росіянин М.Костомаров, "обрусілий" М.Гоголь, німець О.Ейхельман, Пилип Орлик /етноукраїнець, гетьман України і головком /*hatman*/ козацького війська Молдови/ та ін. І, як виявилось, всі вони були досвідченими вченими, що стояли на рівні світового часу та його вимог в науці. Вони збагатили людство, зокрема, такими оригінальними здобутками /в дисертації - "політолого-етнологічними новаціями"/, як ідеєю федералізму в державному і громадсько-політичному будівництві в поліетнічному суспільстві /Іларіон Київський, В.Мономах, П.Орлик, М.Костомаров, М.Драгоманов, М.Грушевський та ін./; ідеєю співвідношення "етнічних кордонів" і "географічних кордонів" у державотворенні /анонімні автори "Гадяцького трактату"/; започатками концепції політичної нації /П.Орлик, М.Гоголь, А.Степаненко та ін./; ідеєю співвідношення "державної мови" і "офіційної мови" в державно-громадянському спілкуванні і в етноконтактах з геополітичними сусідами /М.Міхновський/; концепцією "етноперсональної політичної автономії чужинця в поліетнічному середовищі" /А.Степаненко/; оригінальним поглядом на "детерміністський охлократизм народних низів" у державотворчості /О.Ейхельман/ та ін.

1. Див.: Потульницький В.А. Теорія української політології / Курс лекцій. - Київ, 1993. - С.6.

Ці та інші політолого-етнологічні новації дисертант вписує в історіологічний контекст тогочасної політолого-етнологічної думки, виявляючи в них як "дозу" оригінальності, так і загальнолюдський зміст, як конкретно-історичну зумовленість появи на духовному горизонті, так і закономірне в когнітивному засвоєнні і застосуванні в етнополітичній практиці. В цьому - центральне дослідницьке завдання параграфа.

Другий розділ /"Об'єкт-предметні засади політичної етнології"/ присвячено уже не стільки суто теоретичним, скільки наукознавчим матеріям, пов'язаним з об'єкт-предметними орієнтаціями започаткованої науки та визначенням її контекстового місця в колі сучасних соціогуманітарних наук. Розділ деталізовано на два параграфи.

У першому параграфі /"Об'єкт пізнавальної уваги та предмет профільного дослідження політичної етнології"/ детально виявляється "загальне" і "особливе", антиномічне і діалектичне в співвідношеннях між об'єктом уваги науки і предметом її профільного дослідження - як у науці взагалі, так і стосовно політичної етнології зокрема. Питання не декларується, а базується теоретичними аргументами загальносенсаової значимості. Серед них - і такі аргументи, як:

- логіка розташування і співіснування в структурі кожної людської особи та окремих народів-етносів декількох "часткових людей" - "людини етнічної", "людини політичної", "людини економічної", "людини мислячої" та ін. /то й є згадане відкриття античних мислителів/, - задля виявлення умов активізації суто людини етнічної і політичної, а в кінцевому підсумку - політизації суспільного життя окремих спільностей на етноісторичних засадах;

- соціально-політична детермінація вчинків осіб, груп і цілих етноспільностей у повсякденному житті та в екстремальних ситуаціях потребами і інтересами, які вони переслідують в політиці, та цілями, завданнями і проблемами, які вони ставлять перед собою в етнополітичному житті, - задля прояснення /на подальше/ політичного потенціалу народу-етноса як політичного суб'єкта в історичному процесі;

- закономірності розгортання життєдіяльності людей у п'яти сферах взагалі та особливо ж у сферах політичній та етноісторичній /які є суміжними, а тому аналізуються як взаємодіючі/ - задля подальшого виявлення етнополітичного змісту трьох невід'ємних елементів в будь-якої сфери: І/ "відносин людей" /з приводу найважливішого для

них у цій сфері/, 2/ "поглядів людей" /на свої відносини з приводу.../ та 3/ "інституцій людей" /якими вони - відповідно до своїх поглядів - нормативно "фіксують" прийнятні ними відносини з приводу.../.

На підставі цих та інших аргументів визначається "загальне" і "особливе" у політолого-соціологічному співвідношенні поняття "народ-етнос у політиці" та "народ-населення в політиці"; окреслюється політичний потенціал народу-етноса; з'ясовується ідейно-науковий зміст політолого-етнологічної теорії як базису і об'єкта уваги політичної етнології; уточнюється політолого-етнологічне навантаження політичної свідомості, політичної ідеології та політичної культури і, зрештою, окреслюється "предметне поле" політичної етнології як науки. Синтетичний висновок параграфу: об'єктом уваги політичної етнології /як галузі соціально-політичної теорії/ є вся сутнісна площина двох суміжних сфер суспільного життя окремих людей і цілих народів-етносів - політичної і етноісторичної, а її предметом дослідження /як окремішньої наукової дисципліни/ - лише досить вузька ділянка між цими сферами або, за термінологією Т.Адорно, - "поле взаємоміжсферного покриття" /книга "Авторитарна особа", 1950 р./.

Другий параграф /"Політична етнологія в контексті сучасного гуманітарного знання та в колі соціально-політичних наук"/ уже більш акцентувано присвячено розробці теоретико-предметних проблем політолого-етнологічного знання. Основне дослідницьке завдання параграфу - типологічне окреслення контексту теоретичного знання, що вивчає і сама виробляє політична етнологія як наука. Завдання вирішується подвійним пізнавальним способом - 1/ окресленням ідейно-теоретичного простору основних соціогуманітарних наук сучасності, на якому розташований і вузькопрофільний предмет політичної етнології, та 2/ виявленям об'єкт-предметної диференціації ряду соціогуманітарних наук - задля вірогідної "локалізації" політичної етнології в колі суто соціально-політичних наук.

Задля більш ефективного виявлення багаторівневої і полісенсової сциєнтистської диференціації в параграфі відтворюється відома /нами дещо переструктурована/ класифікація сучасних наук про людину і суспільство. Чотири цикли цих наук розташовано і субординовано таким - генезисним і колоподібним - чином, аби /в центрі четвертого кола/ логічніше локалізувати політичну етнологію. Тес четверте коло - й є група суто соціально-політичних наук, яким приділено особ-

ливу увагу. Політична етнологія потрапляє в епіцентр "чотирикутника" саме цих наук - у контекст своєрідного субієрархічного співвідношення з політологією, етнологією, політичною соціологією і політичною державологією.

Друге за значимістю дослідницьке завдання параграфу є виявлення міри генезисного походження і предметної суміжності політичної етнології в контексті сучасних наук про людину і суспільство. Детальним аналізом показано безпосередню спорідненість її з політологією і етнологією та неповторні взаємоплідненські співвідношення із політичною психологією, політичною історією, політичною географією, політичною культурологією та ін. З самого факту об'єкт-предметної спорідненості ряду соціально-політичних наук, що вивчають етнолюдинознавчі матерії, формулюється висновок: то є свідченням перетворення абсолютної більшості людських спільностей сучасності /країн, держав, суспільств, народонаселень, народів-етносів та ін./ з моноетнічних на поліетнічні. На підставі цього висновку здійснено прелімінарний підхід до концепції основного закону політичної етнології, який синтезує багаторівневі і багатосенсові впливи факту поліетнічної складності етнолюдських спільностей на політику взагалі та на етнополітику зокрема, особливо ж - на форму держави, тип політичного режиму в ній, модель громадянського суспільства, модус конституційного ладу та інші політологічні феномени сучасності.

Другий розділ дисертації присвячено, таким чином, окресленню "зовнішньої форми організації" політичної етнології як науки та виявленню її загально-принципового об'єкт-предметного обрису. Тут ми йшли за порадою Л. Гумпловича: якщо самовизначився об'єкт теоретико-пізнавальної уваги, диференціюйте його на предмети окремих наук, визначаючи для них концептуальну форму і адекватні назви, - і тим відкрито шлях реального існування цих наук, - відтепер займіться "внутрішнім навантаженням" отих наук¹. Останнє є дослідницьким завданням третього розділу.

Третій розділ /"Теоретичний статус, методологічний арсенал та евристичний інструментар політичної етнології"/ є центральним в усій дисертаційній побудові. Він складається з чотирьох параграфів, у котрих досліджується найсуттєвіше в науці взагалі. Побіжно досліджуються й деякі загально-сенсові матерії і колізії, на фоні кот-

І. Див.: Гумплович Л. Основи соціології. - СПб., 1899. - С.47.

рих рельєфіше самовиявляється специфічна природа політичної етнології в діалектичній єдності форми організації і змісту, внутрішнього теоретичного потенціалу і зовнішньо-наукознавчої феноменальності.

В першому параграфі /"Загальнотипологічна характеристика ідейно-теоретичного простору політичної етнології"/ концептуальною домінантою є погляд на політолого-етнологічну теорію як на певну системологічну організацію зі своєю ієрархією, аксіологією і способом самовиразу. Виділяються два субстрати знань, що виробляє політична етнологія, - 1/ вищого рівня абстракції і 2/ абстрактно-прагматичного змісту. Аналіз підводить до формулювання висновку про те, що політолого-етнологічні знання мають трьохрівневу аксіологічну значимість: верифікаційний, операціональний і фундаментальний. Аксіологічний підхід до політолого-етнологічних ідей дає змогу типологізувати їх /окремішностей і цілісних сукупностей/ як таких, що синтезують знання людини про етнополітичне життя в певну логічну систему; слугують людині ідеальною моделлю в осмислюванні етнополітичних явищ і процесів; виконують функції активних евристичних факторів в пізнанні людиною етнополітичного життя; орієнтують пошуки людиною свого етнородоводу, сучасного стану і гіпотетики майбутнього; впливають на темп руху і рівень зрілості етносоціального прогресу.

В цьому "вузликовому" місці дослідження дисертант вимушений був нетрадиційно підійти до, здавалося б, найяснішої на сьогодні проблеми - до співвідношення форм і рівнів буття суспільної свідомості людей. Відштовхнувшись від констатації У. Самнера: "...всім людям і народам притаманна універсальна риса - усвідомлювати і оцінювати явища навколишнього світу у призмі історико-культурних цінностей своєї етнічної спільності"¹, ми дійшли висновку про необхідність визнання ще однієї форми суспільної свідомості людини - "етніки", яку розташували між "політикою" і "правом".

Ця авторська новація обумовлює і відтінює іншу новацію, але не етнологічного або політологічного характеру. Йдеться про введення /звісно, - до обговорення/ нового, третього якісного рівня буття будь-якої форми людської свідомості - "міфологічного" /або "спотворено-ілюзорного"/. І тепер діалектична тріада стала цілісною: надто заідеологізовані атрибуції етнополітичного життя - 1/ "ідеологемні

етнополітизми", ілюзорно-спотворені політолого-етнологічні явища - 2/ "міфологемні етнополітизми", запрограмовані політико-етнічні матерії - 3/ "праксеологемні етнополітизми".

Спрямління у призмі політичної етнології "політики", "права", "науки", "етніки" та інших форм свідомості і проведення результатів такої аналітичної роботи за ступенями зазначених трьох якісних рівнів свідомості спричиняється до необхідності і можливості введення в дослідницький обіг нових понять - "етнополітизм", "геміноідеальність" та ін., за допомогою котрих стає можливою новаційна класифікація політолого-етнологічних ідей сучасності за "чарунками" вже зазначених рівнів "етніки" як форми суспільної свідомості - 1/ ідеологемних етнополітизмів, 2/ міфологемних етнополітизмів та 3/ праксеологемних етнополітизмів. Дану колізію дослідження проілюстровано двома таблицями.

Другий параграф /"Методологічний арсенал політичної етнології"/ розробляє комплекс теоретичних проблем навколо поняття "методологія науки". Аналіз починається з прояснення двох ракурсних підходів до самого цього поняття, - 1/ як до "методології науки взагалі" та 2/ як до "методології вузькогалузевої науки", у даному разі - політичної етнології. В контексті другого ракурсного підходу детально аналізується корелятивне співвідношення між "політолого-етнологічною теорією" і "методологією політичної етнології", звідки виводиться ряд принципово вагомих висновків "в режимі кореляції". Серед них - найважливіші:

- політична етнологія є галуззю теоретичного пізнання етнополітичного життя, а політолого-етнологічна методологія є сукупністю пізнавальних засобів дослідження того життя і одержання /видобування/ знань;

- політолого-етнологічна наука є безперервним процесом творення /видобування/ знань про етнополітичне життя, а її методологія - показом об'єктивності цього творення знань та їх світоглядною інтерпретацією;

- політична етнологія ініціює процес пошуку і генерування дедалі нових і нових знань /ідей, концепцій/ про етнополітичне життя, а її методологія евристично забезпечує цей процес безперервного пізнання етнополітичного життя;

- політична етнологія виступає як макроструктурна організація пізнання об'єкт-предметних етнополітичних феноменів, а методологія

виявляє лише ідейно-світоглядницький сенс цієї пізнавально-дослідницької діяльності науки;

- як наука, політична етнологія у своїй пізнавальній роботі фокусується на профільно-значущому, а методологія - на особливо-примітному, загально-сенсовому;

- політична етнологія вивчає свій предмет в уявляваній лінії конкретно-ситуативного і вселюдського соціального прогресу, а методологія вказує вектори стратегічного руху у висхідну лінію соціального прогресу.

Центральна для всього параграфу колізія корелятивного співставлення науки політичної етнології і її галузевої методології підсумовується синтетичним висновком: започаткована наука структурно складається з об'єкт-предмета теоретичного пізнання і докладного дослідження; з теоретичних поглядів /ідей, концепцій, позицій/; з ідейно-теоретичного простору /пізнавального поля/. "Душею" науки є ідея, а формою організації виступає концепція. Методологія ж складається з принципів теоретико-пізнавальної діяльності людини; зі способів організації самого процесу пізнання; з методу /і методів/ ідейно-теоретичного мислення і організації теоретико-пізнавальної діяльності. "Душею" методології є метод, а формою організації - принцип.

У призмі отих теоретико-методологічних положень і висновків дисертант ініціює введення в науково-дослідницький обіг ряду нових понять - "етнопланта", "етнооїкумена", "етнокультурний ареал", "титульний народ-етнос", "маргінально-аборигенний народ-етнос", "субаборигенний народ-етнос", "етнополітичні відносини", "етнополітичний простір", "політичний потенціал народу-етноса" та ін., які, на його погляд, могли б посприяти поживленню політолого-етнологічних досліджень за сучасних - світових і вітчизняних - умов, давати практичній етнополітиці періодичний позитивний імпульсний "підпиток" і стимул. Цінною для нас є така констатація Ю.І.Римаренка та І.Ф.Кураса /1993 р./: зазначені новаційні поняття за сучасних умов "набули особливого значення", "вагомими мали б стати", наприклад, для "визначення етнополітичного простору України...", для того, щоб "розібратися, кого в Україні можна вважати власне етносом, а кого - субетносом, кого - "корінною", кого "некорінною" націями, кого - "національною меншиною", кого - "нацією", кого - "національною /етнічною/ групою", зрештою - для виявлення того, хто є хто в Криму у співвідношеннях російсько-українського та іншоетнічного народонасе-

лення, з одного боку, та аборигенного кримсько-татарського народу-етноса - з другого¹.

У параграфі детально аналізується поняття "методологічний принцип" - як у загальносенсовому, так і у вузькопрофільному /політолого-етнологічному/ значеннях. У започаткованій науці принципи визначають засади загальної організації всього процесу дослідження /пізнання/ етнополітичних феноменів і висхідну систему ціннісної інтерпретації одержаних знань /відомостей, інформативних даних/ про досліджуваний предмет. Тому їхнє застосування спричиняється до того, що шукані ціннісні характеристики досліджуваних політолого-етнологічних матеріял виявляються, говорячи словами британського політолога Сиріла Н.Паркінсона, не тільки в особливій формі, а вищою мірою окремішньої визначеності².

Далі - з ініціації дисертанта і на суто авторській новаційній теоретичній підставі - наведено і проаналізовано зміст сімох методологічних принципів /...всезагальності права етнополітичного суб"єкта на саме політичне існування; геотериторіальної нострифікації простору буття етнополітичного об"єкта; пріоритетності політолого-етнологічної істини над ситуативною конкретикою етнополітичного життя; плюралістичної інтерпретації етнополітичних феноменів; етнополітичної домінації певного народу-етноса в поліетнічному суспільстві; диференційованої орієнтації на "центр" і "периферію" в етнополітичних відносинах; політико-культурної кореляції народів-етносів, розташованих на певній геополітичній площині/, які - в тим же часом розгорнутому аналізі - виказують свою дослідницьку навантаженість і концептуально висвічують "операційне поле" дослідження, спричиняючись до більш рельєфного з"ясування того, хто є хто і які об"єктивно ролі виконує в етнополітичному житті певної країни і держави, в конкретному /найчастіше - поліетнічному/ суспільстві. Декотрі з цих принципів являють собою певний висхідний матеріял для самоконституації методологічних способів політолого-етнологічного дослідження, а декотрі - чіткий зародок якоїсь закономірності, - про що мова йде в подальшому аналізі теми.

1. Див.: Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії /Вступ/. - С.6-7.

2. Див.: Паркінсон Сиріл Нортроп. Законы Паркинсона. - М., 1989. - С.22.

Конструюванню цих принципів і їхньому перетворенню в дійовий методологічний інструментарій авторові посприяло апелювання до дослідницького досвіду великої групи попередників - Целістія /"принцип *leges legum*"/, Іоанна Безземельного /"Велика хартія вільностей", 1225 р./, Д.Локка, Д.Віко та Ш.Монтеск'є /концепція природного права народів як етноісторичних спільностей і поселенських спільнот/, У.Петті /"ідея політичної арифметики"/, Б.Франкліна /"ідея гомруль"/, В.Г.Белінського /ідея співвідношення любові до свого народу і любові до всього людства/, В.Парето /концепція елітології в політиці/, Р.Міхельса /концепція опозиціології в політиці/, Д.Челлєрса /"ідея стратегії мінімакса"/, УІІ принцип з "Декларації принципів" Заключного Акта НБСЄ 1975 р. та ін. Тут, скориставшись гегелівським "принципом переосмислення від противного", вдалися до переосмислення і утилізації навіть оруеллівської гуморески про тварин, що є "найрівнішими серед рівних", паркінсонівською політичною сатирою про "троглодитську центробоягузливість" і сакраментально ельцинською апеляцією до "інородців Росії": "Беріть стільки суверенітету, скільки зумієте проковтнути!". На підставі корелятивної комбінації "свого" і "чужого" в цій дослідницькій колізії базується авторська новація - "аутентична ієрархія народів-етносів в поліетнічному суспільстві", в котрій /ієрархії/ ниспадаючим чином, "перевернутою пірамідою" розташовані: титульний народ-етнос, а за ним - народи-етноси домінуючі, рецесивні і маргінальні /які, в свою чергу, можуть бути материковими, місцево-корінними, аборигенно-авхтонними або геосуміжними/, що разом синтезуються в народ-населення і політичну націю, а останні вже, в свою чергу, - слугують політолого-людським "матеріалом" для громадянського суспільства, над котрим тільки й може підноситися правова держава.

Наступним елементом методологічного інструментарія політичної етнології є способи. У контексті проблеми "галузева методологія" /"методологія галузевої науки"/ натрапляємо на недовірішене дослідниками питання про співвідношення принципів і способів пізнання і перетворення реальної дійсності. Дисертант додержується такої позиції. Якщо "принцип" відповідає на запитання "На чому базується пізнавальна або практична дія?", то "спосіб" відповідає на інше запитання: "Яким саме чином розгорнута пізнавальна або практична дія?". Тому питанню в дисертації дано таке дефініційне визначення: методо-

логічний спосіб - то є шлях прагматичного розгортання певної пізнавальної або практичної дії, її /дії/ образ, різновид та конкретна спрямованість реалізації тої дії.

Далі аналізується теоретичний зміст і методологічне навантаження п"яти нових, введених у дослідницький обіг дисертантом способів - факторного аналізу етнополітичного життя; постадійного підходу до етнополітичного життя; ситуативного пошуку і розв"язання конфліктних вузлів у поточному етнополітичному житті; прогнозування гіпотетики етнополітичних колізій майбутнього і аксіологізації етнополітичного життя. Як і повсюдно в дисертації, аналіз спирається на належний фактичний матеріал з політико-етнічного досвіду всесвітнього і вітчизняного.

У своїх співвідношеннях і взаємодії принципи і способи цементують і базують центральний структурний елемент методології - метод пізнання і перетворення реальності. В цій колізії також апелюємо до світового досвіду політологічного /і наукознавчого/ мислення і натрапляємо на дві позиції - Л.Гумпловича /80-ті роки XIX ст./ та А.Грамші /30-ті роки XX ст./. Л.Гумплович вважав, що з колізії можна вийти подвійним чином: нова наука може /тимчасово, принаймні/ скористатися вже апробованими в суміжних науках методами, тим часом "поступово вводячи в дослідницький обіг суто свій, локально-аборигенний метод"¹. А.Грамші ж щодо цього був більш однозначним: нова наука одразу ж, "від народження" мусить мати свій метод, - "у противному разі вона не має власної методології, а без цього - вона просто не наука..."². Виявляється також, що, якщо в 30-х роках позиція А.Грамші була певним винятком, то в наш час, як констатують французькі політологи Р.Пенто та М.Гравітц, це вже стійка світова тенденція - "наділяти кожную соціальну науку своїм, специфічним методом"³.

Дисертант синтезує всі ці точки зору і вважає за можливе діяти надалі подвійним чином. По-перше, в політолого-етнологічних дослідженнях ситуативно користуватися методами суміжних соціогуманітарних наук, особливо ж "паними" /наприклад, аналіз і синтез, ідеалізація

1. Див.: Гумплович Л. Общее учение о государстве. - СПб., 1910. - С.62.

2. Див.: Грамши А. Избр. произвед. - М., 1980. - С.288.

3. Див.: Пенто Р., Гравитц М. Методы социальных наук / Пер. с франц. - М., 1991. - С.199.

і моделювання, диференціація і узагальнення, індукція і дедукція, абстрагування і конкретизація та ін./ і "унітарними" /наприклад, корелятивним, динамічної констеляції, історичного континуїтету, векторного аналізу, системним, каузальним та ін./. Як свідчать дослідники, це - вже стійка тенденція поточної сучасності¹. По-друге, на самому початку процесу інаугурації нової соціально-політичної науки рішуче йти на заснування "локально-аборигенного методу" /Л.Гумплович/, суто свого для політичної етнології, найадекватнішого її евристичній специфіці. Наші дослідження останніх років підвели до висновку: в такій ролі міг би бути визнаним історіологізм, історіологічний метод. Вважаємо, що за його допомогою в більшості дослідницьких колізій можна віднайти шукану домінанту етнополітичного життя - спонтанне і непрогнозоване, але діалектичне сполучання "історично достовірного" і "логічно належного" в цій досі мало вивченій галузі політичної реальності. В самій постановці питання перший концептуальний і термінологічний імпульс ми одержали від видатного російського вченого рубежу віків М.І.Карєва, який 1915 року випустив друком книгу "Історіологія".

Серцевинна концептуальна сенсовість методу - діалектичне спряжиння /сполучання, співставлення, взаємопереходи в процесі зносин, перехресне взаємоопліднення/ "історичного" і "логічного" в політичному житті народів-етносів. Стрижневі термінологічні елементи новобудови навантажені таким змістом:

- "історичне" - це "фактично здійснене", "щось дійсно відбулося так-то", "правильно /з точки зору історичної істини/ відображено", "повна адекватність правді" і т.д. В політолого-етнологічних матеріях "історичне" акцентує на стадійність конституації будь-яких етнополітичних феноменів; на необхідність підходу до етнополітичних феноменів як до таких, що перебувають в невинному процесі змін, руху, перетворень; на розгляді етнополітичних феноменів як певних цілісностей, яким властиві свої, внутрішні закономірності буття;

- "логічне" - це фіксація в мисленні того, що "щось має відбутися /вже відбулося/ саме так, а не інакше", що в досліджуваній реальності "здійснився закономірний процес", що щось "обов'язково і детерміністськи мало б розвиватися так-то" і т.д. В політолого-етнологічних матеріях "логічне" здебільшого наполягає на адекватно-
Т. Див.: Потульницький В.А. Теорія української політології / Курс лекцій. - С.13.

му теоретичному відтворенні в мисленні етнополітичних феноменів у своїх найсуттєвіших рисах і ознаках; на відображенні етнополітичних феноменів в теорії як таких цілісностей реальності, що позбавлені випадкового і наносного; на всеаспектному аналізі етнополітичних феноменів як атрибутцій фактичної або гіпотетичної реальності.

Дана дослідницька новація в параграфі обстоюється рядом авторських теоретичних аргументів. Серед них - і такі:

- історіологізм - це комплекс інтелектуальних дій, за допомогою яких політична етнологія встановлює істини про етнополітичне життя, доводить їх, перевіряє, апробує;

- історіологізм являє собою широкий спектр можливостей в інтерпретації результатів політолого-етнологічних досліджень - від детермінованого конкретно-історичним чином до логічної інваріативності;

- історіологізм "фіксує" досить часто в політичній історії явище: якісь події, факти, процеси відбуваються, здійснюються таким "фактичним" чином, що зміст в них, так би мовити, "складається половиною на половину", - коли половина того змісту є віроподібним, ймовірним /"з усього судячи, так воно й повинно було здійснюватися..."/, а друга половина - логічно неприпустима результативність /"все це чомусь не повинно було б здійснитися саме так..."/. Ці парадокси - "віроподібні алогізми" /А.Гелен/ та "погано прихований детермінізм" /М.Дюверже/ - досить часто зустрічаються саме в етнополітичному житті різних народів і країн, держав і суспільств;

- в політолого-етнологічних дослідженнях історіологізм може виявитися ефективним інструментарем, оскільки він забезпечує високий рівень теоретичного абстрагування від випадкового і несуттєвого; гармонійно сполучає базування на досвіді і традиціях, творчу місткість і відкритість для критичної новизни; деідеологізує і "деетизує" суто етноісторичний зміст політики та специфічної ролі в ній окремих народів; етнополітичну аксіологію позбавляє ситуативних емоцій, часткових смаків і поверхових оцінок і, зрештою, враховує об'єктивний факт "нерівномірного розлиття по чарунках дійсності часток "історично достовірного" і "логічно належного" в подіях, явищах і фактах поточного /в нашому прецеденті - етнополітичного. - І.В./ життя"¹.

Третій параграф /"Про понятійно-категорійний апарат політичної етнології"/ присвячений виявленню концептуальної ролі в контексті методологічного інструментарія започаткованої науки термінологічної - політолого-етнологічної - мови сучасності. Політолого-етнологічна мова має свою тривірневу ієрархію і семантичну навантаженість - терміни, категорії і поняття: частково нові, ініційовані і введені в дослідницький обіг дисертантом, частково ж запозичені із суміжних соціогуманітарних наук і лише сенсібельно оновлених. Провідною фігурою в тріаді, за авторською концепцією, виступає "поняття". Задіяні в дослідницький обіг терміни, категорії і поняття у спряжіннях і кореляціях між собою оновлено інтерпретують об'єкт-предметні реалії, що вивчає політична етнологія, виявляють світові її концептуальну специфіку, висвітлюють її ідейно-теоретичний простір /"концептуально-дослідницьке поле"/, забезпечують їй пізнавальну наступальність, евристичну ефективність, розкривають дедалі нові й нові потенції її гіпотетичного розвитку.

Домінантне дослідницьке завдання параграфа - виявлення теоретико-методологічних вимог до конститування, використання і сенсового тлумачення понятійно-категорійного апарату політичної етнології як суто соціально-політичної науки. Аналізом виявлено чотири /основні/ ознакові риси ціннісного диференціювання політолого-етнологічних понять, категорій і термінів: 1/ за зовнішньословесною організацією; 2/ за генезисним оригіналітетом, 3/ за ідейно-теоретичною навантаженістю та 4/ за історіологічною забарвленістю змісту. Підкреслено: з точки зору методологічної, диференціація і аксіологізація понятійно-категорійного апарату сприяє саморозкриттю політичної етнології як нової науки, імпульсує сенсове розрізнення її основних ідей, впорядковує її концептуальний зміст. В підсумку все це спричиняється до того, що сама наука, говорячи словами Гегеля, "стає зрозумілою і придатною для того, щоб бути вивченою всіма, стати надбанням кожного"¹. На це дисертант, природно, сподівається.

У тільки-но цитованому місці Гегель констатував: "Розсудлива форма науки - це всім представлений і для всіх однаково прокладений шлях до неї". Вважаємо, що політичній етнології розсудливої форми надають і пізнавальний шлях до неї як до науки відкривають дослід-

1. Див.: Гегель. Сочинения. - Том IV. - М.-Л., 1936. - С.7.

жувані закономірності. Про них мова в останньому, четвертому параграфі: "Про закономірності, які політична етнологія вивчає та відкриває в етнополітичних реаліях". Провідне методологічне положення параграфа: політична етнологія вивчає дві парні категорії закономірностей - а/ загальносоціологічні і специфічні /вузькопрофільні, свої, "місцеві"/, а також б/ закономірності, вже відкриті /кимось, колись, десь/ та гіпотетично існуючі, але які ще належить відкрити. На цих закономірностях вона як наука методологічно базується, ці ж закономірності, в свою чергу, конституують її профільну феноменальність саме як соціально-політичної науки.

Оскільки політична етнологія - нова наука, все, що стосується її закономірностей, природньо, має відбиток новизни постановки самого питання. Новаційними в параграфі є такі положення:

- визначення основних джерел видобування політичною етнологією своїх, профільно-галузевих закономірностей у процесі дослідження етнополітичного життя. Основними ж джерелами, вважаємо, є: 1/ саме по собі етнополітичне життя, тобто досліджувана об'єктивна реальність; 2/ політолого-етнологічна теорія як історіологічна сукупність розумових знань про етнополітичний світ в його колишніх і сучасних проєкціях та 3/ міжпредметні і міжсферні теоретико-праксеологічні простори ряду суміжних політичній етнології наук;

- загальнотипологічна характеристика закономірностей політичної етнології. Відтінюючим фоном слугує не досить чітко вирішена в соціогуманітарних науках проблема типологізації загальносоціологічних закономірностей. Виявивши три великі групи останніх, - 1/ специфічні або часткові /які вивчають окремі галузі суспільного життя або лише певні предметні ділянки соціоісторичної реальності/; 2/ загальносферні /які вивчають окремі цілісні сфери суспільного життя або досить великі групи суспільних явищ і проблем/ та 3/ універсальні /які вивчають суспільство як унікальний феномен Всесвіту/, - доходимо висновку про те, що закономірності політичної етнології мають міжсферний і загальносоціологічний характер /оскільки вивчають як дві окремі сфери суспільного життя - політичну і етноісторичну, так і, особливо пильно і детально, - інтегративне "поле взаємного покриття" між цими сферами/;

- аксіологічна диференціація суто політолого-етнологічних закономірностей. Абстрагуючись від деталей, виділяємо п'ять груп ос-

танніх:

1/ прелімінарні закономірності /про стадійність історіологічного конститування народу-етноса політичним суб"єктом; про стихійне входження народів-етносів у політику через посередництво міжетнічних війн, політичних революцій, економічних міграцій та ін.; про об"єктивну притаманність всім народам, країнам і суспільствам етнополітичних рис охлократизму, етноцентризму, анархізму, харизматизму, патерналізму і т.п., які є свідченням лише прелімінарності цієї політики, тобто стану метаполітичності того народу, та ін./;

2/ закономірності ситуативної динамізації етнополітичного життя /про політизацію-деполітизацію суспільного життя на етноісторичних засадах; про закономірну активізацію політичних партій і громадсько-політичних асоціацій етноісторичної забарвленості; про логіку реанімації в громадському житті етнополітичних атрибуцій минувшини - етнодержавних формувань, військово-етнополітичних фундацій, етнотериторіальних окреслень простору буття, родо-династичних сполучань, етнономінацій, етноментальностей і т.п./;

3/ закономірності політичного життя поліетнічних спільностей /про громадсько-політичне співжиття різностадійно зрілих народів-етносів в багатоетнічній країні і державі; про логіку конституації в багатоетнічній країні політичної нації, громадянського суспільства і правової держави; про взаємодію стихійної та свідомої засад у виробленні єдиногромадянського менталітету і єдинодержавного консенсусу в багатоетнічному суспільстві та ін./;

4/ етнодержавологічні закономірності /про логіку співвідношення принципів унітаризму, автономізму і федералізму в процесі державотворення; про різноєрархічну диференціацію адміністративно-управлінських структур і засад стосовно "центру" і "периферії" багатоетнічної держави; про співвідношення начал центральнодержавної юрисдикції і місцево-регіонального самоврядування в поліетнічній країні та ін./;

5/ етногеополітичні закономірності /про етнополітичну солідарність і взаємодію етноспоріднених народів, що в даний момент є юридично підданими сусідніх і суміжних держав; про логіку динамізації і взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів у контексті соціально-політичних революцій, війн, торговельно-економічного співробітництва різнопідданських народів-етносів і народонаселень країн і держав; про логіку взаємодії суміжних народів-етносів у контексті

ліквідації етнополітичних і міждержавних конфліктів на спільних геополітичних теренах та ін./.

Підсумовуючою концептуальною новацією в параграфі є положення про основний закон політичної етнології. Оскільки політичне життя народів-етносів проходить, як правило, тріадні ступені спіралеподібної еволюції, - місцево-регіональне самоврядування на компактній і дисперсній етноосновах /тезис/, самоорганізація свідомо активних етнополітичних сил рамками політичних партій і громадсько-політичних асоціацій всекраїнного масштабу /антитезис/ та акумуляція всіх конструктивних потенцій співвітчизняних народів-етносів у творенні єдиної держави, громадянського суспільства і політичної нації /синтез/, - основному закону дано таке словесне і понятійно-категорійне формулювання: "закон адекватизації політолого-етнологічних аспектів буття народу-етноса" Йдеться про адекватизацію /співставлення, корелятивне порівняння, взаємоспрямління, парааксіологічне взаємонакладання адекватизованих одиниць і т.п./ таких аспектів, як стадія соціоцивілізаційної зрілості даного народу-етноса, з одного боку, та форми держави в суспільстві, типу політичного режиму в державі і моделі громадянського суспільства в країні, з іншого боку.

Основний закон синтезує деякі сутнісні атрибуції вже визначених груп політолого-етнологічних закономірностей і має двомодельну екстраполяцію - на реалії моноетнічного і поліетнічного суспільств. Теоретичні міркування з цього приводу в дисертації мають пролегоменний характер і переважно застосування до поліетнічних людських спільностей /країн, суспільств, держав, народонаселень/. Вважаємо, що дію основного закону, як і інших політолого-етнологічних закономірностей, значно коригують і "сп'ямляють" такі етнополітичні фактори, обставини і явища, як 1/ об'єктивне місце і ролі даного народу-етноса в ієрархії поліетнічного суспільства /одна справа, коли йдеться про титульний народ, інше, коли йдеться про народи домінуючі, маргінальні та ін./; 2/ рівень панування в етномасиві даного народу-етноса настроїв патерналізму, харизматизму, анархізму, сепаратизму, солідаризму та ін.; 3/ міра валентно-авалентного ставлення даного народу-етноса до інших народів-співвітчизників, інодержавних сусідів, споріднених, суміжних та ін.; 4/ ступінь закорінення в етнопсихології даного народу-етноса ціннісних рис етноцентризму, ксенофобії, шовінізму, етноелітизму та ін.; 5/ "глибина залягання в етноменталітеті народу" /М.Блок/ почуття образи за вчинені колись

і кимось до нього так званих "історичних несправедливостей" /насилницьке роздержавлення, геополітичні депортації, військові агресії, територіальні анексії, майнові контрибуції та ін./.

Останній, четвертий розділ /"Практичний сенс" політичної етнології"/ присвячений відповіді на буденні запитання: для чого і кому потрібна політична етнологія як наука? в чому ж полягає житійно-"корисливий" сенс нової науки і галузі соціально-політичної теорії, на якій вона базується? Відповіді дано в трьохплановому вимірі практичної значимості якоїсь теорії і науки взагалі, - світоглядного зондування етнополітичного ґрунту, що є об'єктом уваги політолого-етнологічної теорії; ідеологемного "випробування" етнополітизмів, які виробляє політолого-етнологічна наука, та суто прагматичного застосування ідеальних продукувань і здобутків нової науки в поточній етнополітиці.

Продукована, результативна втіленість "ідеального в реальне" в дисертації позначається терміном польського вченого Т.Щоловського "праксеологізм". Структурно розділ складається з трьох параграфів, в яких викладено сутність трьох пр�ксеологізмів, в які "втілюється" політична етнологія.

Застосовувана в розділі методологія аналізу і викладу матеріалу, вважаємо, відповідає критерію Гегеля: плани, теорії і науки "можуть претендувати на практичну реальність лише тою мірою, якою вони здійснимі, - значимість же їхня не змінюється від того, чи зазнали вони своє втілення в реальність, чи ні..."¹. Практична реальність /значимість і здійснимість/ політичної етнології може бути втілена в тризначимі пр�ксеологізми, - а саме:

- в новаційні акцентуації /зміщені смислові підкреслювання в логіці розвитку і трактуванні рухливого сенсу етнополітичних феноменів, подій і фактів; посування у світоглядній інтерпретації політолого-етнологічних матерії; зрушення в методології пізнання і евристичні засвоєння етнополітизмів та ін./;

- в праксеологічні рекомендації /загальноносенсові медитації і цілеспрямовані роздуми науковців-політоетнологів, що побуджують до оновлення практики етнополітики і етнополітичного досвіду; благопозитивні "наміри" науки вдосконалювати практичну етнополітику за рахунок опредмечування, матеріалізації положень досі абстрактної тео-

1. Див.: Гегель. Политические произведения. - М., 1978. - С.76.

рії; ідеальні побажання науковців практичним політикам та ін./;

- в праксеологічні проєкції /проєціювання певних політолого-етнологічних ідей на гіпотетичні реалії невизначеного майбутнього; передбачення щодо можливої практичної реалізації в гіпотетичній перспективі таких здобутків науки, які сьогодні є лише припущенням, умоглядною ідеологемою або й ілюзорною міфологемою; намагання "матеріалізувати" в етнополітиці майбутнього такого ідеального феномена, що сьогодні існує лише в невизначених тенденціях і закономірних започатках, та ін./.

З точок зору практичної ваги і міри готовності переходу "ідеального" в "реальне", політолого-етнологічні праксеологізми побутують на двох сутнісних рівнях, - 1/ як безпосередньо практичні /політолого-етнологічні матерії, що дослідним чином вже апробуються в практичній етнополітиці/ та 2/ як гіпотетично практичні /політолого-етнологічні матерії, що свій корисний емпіризм могли б виказувати лише за певних умов і лише в гіпотетичній перспективі/. Таким чином, перший рівень праксеологізмів містить в собі дещо більше емпіричної корисності, ніж теоретико-ідеальної невизначеності, а другий рівень - навпаки. Зазначені праксеологічні акцентуації, рекомендації і проєкції - у своїй історіологічній конституації як певних цілісностей - побутують на обох сутнісних рівнях.

Дослідницька домінанта розділу: політолого-етнологічні праксеологізми є своєрідною результативністю взаємопліднення молодої науки і практичної етнополітики, що потребує постійного оновлення - підпитування новими ідеями, коригування застандартизованих іпостасей, надто затверділих істин - зліпків зі вчорашньої реальності. Саме ж це взаємопліднення здійснюється в процесі нисхідного і висхідного курсування політолого-етнологічних ідей в просторі між "теорією", "досвідом" і "практикою". Перед кожною акцією праксеологізації політолого-етнологічних ідей /концепцій, позицій, теоретичних установок і т.д./, вважаємо, слід реалістично і у послідовно-каскадному порядку ставити три суворих запитання з контексту своєрідного етико-етнополітичного імперативу:

1/ чи потрібно?.. /чи беззаперечно потрібно ставити до матеріалізації таку-то ідею? чи необхідно саме зараз переводити такий-то здобуток науки зі статусу "ідеального" до статусу "реальне"?/;

2/ чи можна?.. /якщо ж визнано за потрібне матеріалізувати таку-то політолого-етнологічну ідею, - чи можна діяти саме так-то? чи

можна вчинити саме те-то і те-то?..;/

З/чи допустимо?.. /якщо ж визнано потрібним і можливим те-то і те-то, - чи допустимо діяти саме так-то, враховуючи те-то і те-то?.. чи допустима запобажана результативність попри видимим вже сьогодні вірогідним негативам?../.

За умови проведення кожної політолого-етнологічної ідеї /концепції, позиції, теоретичного здобутку і т.п./, який належить опрацювати, по щаблях етико-етнополітичного імперативу, - за такої умови сама нова наука щоразу зриміше розкриває своє теоретичне багатство, евристичні можливості і методологічні особливості, дедалі впевненіше виявляє досить широкий спектр світоглядницьких і інтерпретаційних потенцій, відкрystalізує свою ідейно-теоретичну специфіку і праксеологічну потрібність /"житійність"/ вироблюваного нею соціально-політичного знання, демонструє здатність виконувати відповідальні завдання і замовлення поточного політичного життя.

В Заключенні підбито підсумки проведеного дослідження теми в основних її аспектах - теоретичному, наукознавчому, історіологічному, праксеологічному та ін.; окреслено мотиви суто авторської побудови дослідницького сюжету і фабули викладу матеріалу; висловлено сподівання на те, що таку загальнозначиму, містку і "гарячу" проблематику - політолого-етнологічну - неодмінно будуть вивчати нові й нові покоління дослідників, а вивчаючи, засновуватимуть поряд з політичною етнологією нові й нові наукові дисципліни.

Фундацією політичної етнології малося на меті - в силу наявних можливостей - реалізацію задуму видатного політоетнолога минулості, італійця Д.Віко: на базисі історіополітософської теорії /так він на початку XVIII ст. називав політолого-етнологічну теорію/ - створити "науку про світ політичної громадянськості" народів-етносів, та таким чином наукознавчо "окреслити її організаційне буття", щоб "вона була осягнута нами"¹. Зрештою, підкреслено: дисертація містить лише основи нової соціально-політичної науки. Вдосконалення започаткованого - місія майбутнього, справа і праця наступних поколінь дослідників.

---

1. Див.: Віко Д. Основания новой науки об общей природе наций/ Пер. с итал. - Л., 1940. - С.108.

Ш. АПРОБАЦІЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Протягом більше 20 років роботи над темою дисертації її проблематика автором апробована багатоплановим чином - у різноформатних творах наукового друку, у виступах у колах спеціалістів-фахівців, у навчально-виховному процесі і засобами письмового інформування кількох апробаційних інстанцій.

Найбільш вагомим апробаційним каналом визнаємо наукові публікації по темі, розпочаті в 1973 р. /наукова стаття "Національне питання в ленінській теоретичній спадщині періоду 1894 - 1903 рр.". - Український історичний журнал. - 1973. - №1/. На сьогодні проблематика дисертації найадекватнішим чином відображена в двох наукових монографіях - відповідно, по 12 і 17 друк.арк. - "Політична етнологія як наука" /депонована в ЦНТБ НАН України в 1993 р./ та "Політична етнологія як наука: історіологія, теорія, методологія, праксеологія" /видана друком у Києві в 1994 р./.

Досліджувані аспекти теми втілено також у публікаціях /хронологія останнього часу/:

- П'ятнадцять тематично-галузевих статей до довідкового видання: Этническая группа; Этническая, этноисторическая общность; Этническая территория; Этнические процессы; Этнический ареал; Этнический ренессанс; Этнический центризм; Этногенезис; Этническая группа та ін. - У вид.: Межнациональные отношения. Термины и определения: Словарь-справочник /Отв.ред. Ю.И.Римаренко. - Киев, 1991, заг.обсяг 6 друк.арк.

- Розділ у колективному виданні: Феномен етноса в сучасних акцентуаціях і політологічних осмисленнях. - У зб.: Етнополітична ситуація в Україні /Під.ред. Ю.І.Римаренка. - Київ, 1991, 0,4 друк.арк.

- Розділ у колективному виданні: Три тези про політико-державний устрій суверенної України: імпульси до роздумів у призмі політичної етнології. - У зб.: Проблеми демократизації місцевої влади в Україні. - Київ, 1992, 0,4 друк.арк.

- Розділ у колективному виданні: Нация и народ в политике. Политолого-этнологические аспекты запутанной теоретико-практической проблемы современности. - В зб.: Политология / Курс лекций. - Вып.4/ Под ред. И.С.Дзюбо. - Киев., 1992, 1,7 друк.арк.

- Розділ у колективному виданні: Політична етнологія в системі соціально-політичного знання. Досвід концептуально-методологічного

обґрунтування нової галузі ідейно-політичної думки. - В зб.: Політологічний вісник. - Частина 2. - Київ, 1993, 1,3 друк.арк.

- Шістнадцять тематично-галузевих статей до енциклопедичного видання: Політична етнологія; Державне будівництво України в призмі політичної етнології; Етнічна антропологія; Етнічна популяція; Етнічна психологія; Етнічна соціологія; Етнонаціональне відродження; Політико-етнічна суверенізація народу; Етнічна батьківщина; Етнокультурний ареал; Етнооюкумена; Етноплемена та ін. - У вид.: Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії /Відп. ред. Ю.І.Римаренко, І.Ф.Курс. - Київ, 1993, заг. обсяг 7 друк.арк.

- Розділ в /іноземному/ колективному виданні: Что там, в Транснистрии? Наблюдения и размышления политического этнолога над этнополитическим конфликтом. - В зб.: От Боснии до Днестра: Политические радикалы наблюдают, размышляют, предлагают. - Сараево - Кишинев, 1993, 1,3 друк.арк

- Розділ в колективному виданні: Політолого-етнологічні аспекти геополітичного статусу України. - В монографії: Україна і світ. - Київ, 1994, 1,2 друк.арк.

- Стаття в /іноземному/ журналі: Політична етнологія як соціально наука. - Вопросы философии и права /на рос. і рум. мовах/. - Кишинів, 1994. - №1, 0,4 друк.арк.

- Розділ у колективному виданні: Політолого-етнологічний зміст етнодержавознавства. - У вид.: Абетка етнополітолога /За ред. Ю.І.Римаренка. - Київ, 1995, 4,6 друк.арк.

Зміст дисертаційної теми викладено у виступах на ряді міжнародних зустрічей фахівців. Зокрема, -

- на міжнародній науковій конференції з питань етноісторичного змісту способу життя євразійських народів, - м. Фрунзе /Киргизстан/, 1981 р.;

- на українсько-польсько-німецькому симпозиумі з питань етнополітичної історії Центральної і Східної Європи Нового часу, - м. Київ, 1984 р.;

- на міжнародній науковій конференції етноісторикознавців, - м. Освенцим /Польща/, 1989 р.;

- на засіданні "круглого столу" теоретиків політичного радикалізму, - м. Рим /Італія/, 1991 р.;

- на міжнародній науковій конференції політологів, - м. Одеса, 1992 р.,

- на всесвітньому симпозіумі румунської етнології, - м. Кишинів /Молдова/, 1993 р.;

- на міжнародних філософсько-етнологічних читаннях, - м. Сіная /Румунія/, 1994 р.;

- на міжнародній науково-практичній конференції з питань політико-державного регіоналізму, - м. Київ, 1994 р.

Деякі політолого-етнологічні проблеми з контексту дисертаційної теми висвітлено у виступах на ряді внутрішніх /до 1991 р - всесоюзних, після того - всеукраїнських і регіональних/ зустрічей фахівців. Зокрема, -

- на всесоюзній науковій конференції з питань нового політичного мислення, - м. Ленінград, 1985 р.;

- на всесоюзних теоретичних читаннях з питань політико-філософського осмислення сучасності, - м. Севастополь, 1986 р.;

- на всесоюзному науково-педагогічному семінарі з питань викладання в вузах нових філософських і соціально-політичних дисциплін, - м. Москва, 1988 р.;

- на всесоюзному теоретичному семінарі з питань розвитку політичних систем сучасності, - м. Куйбишев, 1990 р.;

- на засіданні всеукраїнського "круглого столу" з питань співвідношення центральної і місцевої державної влади в Україні, - м. Київ, 1991 р.;

- на засіданні регіонального "круглого столу" з питань політико-державного устрою суверенної України, - м. Київ, 1992 р.;

- на всеукраїнській науковій конференції з питань етнополітичної ситуації в Україні, - м. Київ, 1993 р.;

- на всеукраїнській науковій конференції з питань генези і структури української соціально-політичної думки, - м. Київ, 1993 р.;

- на всеукраїнській науковій конференції з питань геополітичного статусу суверенної України, - м. Київ, 1994 р.;

- на всеукраїнській науково-практичній конференції з питань викладання українознавчих дисциплін у технічних вузах, - м. Київ, 1994 р.

Щодо більш предметно-прагматичного застосування на практиці теоретичних розвідок дисертанта. Матеріали дисертаційного дослідження ряд років використовуються в навчально-виховному процесі за авторськими програмами в трьох учбових закладах: І/ в 1991 - 1993 рр. - в теоретичному курсі "Соціально-політична теорія. Базовий навчаль-

ний курс", для студентів Технологічного інституту харчової промисловості /нині - Українського університету харчових технологій/, - політолого-етнологічна проблематика була "вкраплювана" в усі розділи теоретичного курсу з відокремленням однієї лекційної теми і двох тем семінарських занять; 2/ з 1994 р. - там же, в теоретичному курсі "Політологія", - політолого-етнологічна проблематика виділена в окремий розділ, який читається як спецкурс; 3/ в 1991-1993 рр. - у спецкурсі "Політолого-етнологічні проблеми сучасності", для слухачів Міжрегіонального інституту підвищення кваліфікації вчителів; 4/ в 1991-1994 рр. - в навчальному курсі "Основи суспільних наук", для студентів Київського технікуму електронних приладів.

Апробацією дисертаційної теми вважаємо три аналітичні довідки, що підготовлено в 1992-1994 рр., - 1/ на замовлення Керівництва Транснаціональної Радикальної партії: "Політолого-етнологічний підхід до міжетнічних конфліктів сучасності /На прикладах Боснії і Трансністрії/", грудень 1992 р., 1 авт.арк. Довідка була перекладена на іноземні мови і розповсюджена як "робочий документ" серед учасників 36 Міжнародного конгресу політичних радикалів /Рим, лютий 1993 р./; 2/ на замовлення Міністерства України у справах національностей, міграцій і культур: "Політолого-етнологічні аспекти другого проекту Конституції України", травень 1993 р., 1,3 авт.арк.; 3/ на замовлення Підкомісії міжнаціональних відносин Комісії Верховної Ради України з прав людини та національних меншин: "До концептуальних засад гіпотетичного Закону України про статус корінних народів і етнічних груп /Роздуми і нотатки політичного етнолога/", листопад 1994 р., 1,3 авт.арк. Довідки в зазначених інстанціях апробовано і схвалено, про що авторові видано відповідні сертифікатні документи.

Варзарь И.М. Политическая этнология как наука: теоретико-методологические и науковедчески-праксеологические аспекты. Диссертация /рукопись/ на соискание ученой степени доктора политических наук по спец, 23.00.03 - Политическая культура и идеология, Институт государства и права им. В.М.Корецкого НАН Украины, Киев, 1995.

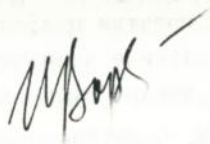
В диссертации изложены историологический поиск и итоги выкристаллизации самостоятельного направления политологических исследований - политолого-этнологической теории, на базе которой основана новая наука - политическая этнология. Выявлены этапные фазы истории развития всемирной и отечественной политолого-этнологической мысли. Разработаны теоретико-методологические и науковедчески-праксеологи-

ческие основы политической этнологии, ее метод и основной закон, понятийно-категориальный аппарат и корпус изучаемых ею объективных закономерностей.

I.M.Varzar Political ethnology as the science: theoretically methodological and scientifically-praxeological aspects. The dissertation (manuscript) for taking the degree of the doctor of political sciences in speciality 23.00.03 - Political culture and ideology, Institute of state and law by name of Korytskyi NAS of Ukraine, Kiev, 1995.

The historiological search and results of the crystallization of the independent direction in politological researches - politologically-ethnological theory is exposed in the dissertation. The new science - political ethnology - is founded on the base of the politologically-ethnological theory. The stage phases of the history of the development of world and native politologically-ethnological thought is discovered. The theoretically-methodological and scientifically-praxeological foundation of the political ethnology, it's method and the basic law, the intelligibly-categorical apparatus and the frame, learning by it objective regularities is worked out.

Ключові слова: етнокультурний ареал, етноойкумена, етноплацента, етнополітичні процеси /події, суб"єкти, феномени/, етнополітичне життя /історія/, народ-етнос в політиці, поліетнічне суспільство, політична етоетнологема, політична культура, політична нація, політолого-етнологічні проблеми, практична етнополітика, соціоцивілізаційна і політико-культурна зрілість народу-етноса, титульний народ-етнос, теоретичний етнополітизм та ін.

Підп. до друку 22.03.1995р. Формат 60 x 84 I/16.

Папір друк. №2 . Спосіб друку офсетний. Умовн. др.арк. 2,6.

Умовн. фарбо-відб.2,7. Обл.-вид. арк.2,8.

Тираж 100 . Зам. №768 .

Вид-во "Школяр"

448644

AB 32.301
AB 32.301